

Ponedjeljak, 5. mart 2007.

Uvodna reč Tužilaštva i Odbrane Haradinaja

Otvorena sednica

Optuženi su pristupili Sudu

Početak u 14:15 h.

Molim ustanite. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju zaseda. Izvolite, sedite.

SUDIJA ORIE: Molim gospođu sekretara da najavi predmet.

Predmet broj IT-04-84-T, Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i ostalih

SUDIJA ORIE: Zahvaljujem se sekretaru. Molim da se strane predstave, najpre Tužilaštvo.

TUŽILAC RE: Za Tužilaštvo, David Re, zajedno sa glavnim tužiocem, gospođom Karlom Del Ponte. Sa nama je Gilles Dutertre, Gramsci Di Fazio, gospođa Nisha Valabhji, gospođa Katrina Gustafson; i naš koordinator za predmet, sa moje leve strane, Crispian Smith.

SUDIJA ORIE: Hvala. Molim da se predstavi Odbrana. Prvo Odbrana gospodina Haradinaja.

ADVOKAT EMMERSON: Ja sam Ben Emmerson, branilac gospodina Haradinaja. Ovde sam zajedno sa Rodneyem Dixonom i gospođom Susan Park. Sa nama su danas naši pomoćnici Michael O'Reilly i Andrew Strong.

SUDIJA ORIE: Hvala. Odbrana gospodina Balaja?

ADVOKAT GUY-SMITH: Hvala, časni Sude. Ja sam Gregor Guy-Smith, branilac gospodina Idriza Balaja. Sa mnom su Colleen Rohan i Natalie van Den Berge, Bart Willemsen, Aurelie Roche i Joeri Maas.

SUDIJA ORIE: Hvala. Molim da se predstavi tim Odbrane Brahimaja.

ADVOKAT HARVEY: Dobar dan, časni Sude. Ja sam Richard Harvey, branilac gospodina Brahimaja. Sa mnom je Paul Troop, a naš koordinator za predmet je gospođa Antoniette Trapani.

SUDIJA ORIE: Hvala, gospodine Harvey. Gospodine Haradinaj, da li me čujete na jeziku koji razumete?

OPTUŽENI HARADINAJ: [nema prevoda]

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

SUDIJA ORIE: Nisam čuo prevod.

HARADINAJ: Da.

SUDIJA ORIE: Ukoliko u bilo kom trenutku dođe do problema sa prevodom, molim da me o tome obavestite. Gospodine Balaj, isto pitanje i za vas.

OPTUŽENI BALAJ: [mikrofon nije uključen]

SUDIJA ORIE: Molim da se uključi mikrofon jer prevodioci ne mogu da vas čuju. Dakle, isto pitanje i za vas, gospodine Balaj.

OPTUŽENI BALAJ: Da, časni Sude, mogu da pratim postupak, hvala.

SUDIJA ORIE: Hvala. I, na kraju, gospodin Brahimaj. Isto pitanje važi i za vas. Molim da uključite mikrofon. Vidim, zapravo, da je već uključen.

OPTUŽENI BRAHIMAJ: Da, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Znači, čujete me na jeziku koji razumete?

OPTUŽENI BRAHIMAJ: Da, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Ako budete imali teškoća u praćenju postupka, molim vas dami to odmah kažete.

OPTUŽENI BRAHIMAJ: Dobro, hvala.

SUDIJA ORIE: Danas počinje suđenje, ali bih pre toga želeo da iznesem nekoliko kraćih komentara i primedbi. Najpre, gospodine Re, čini se da dokazni predmeti i spisak dokaznih predmeta koji će biti predočeni, čini se da se njihovo predočavanje i dostavljanje ne odvija tako glatko. Molim vas da posebno obratite pažnju na to, kako bi svi u sudnici mogli da se pripreme za postupak na odgovarajući način.

TUŽILAC RE: Da, časni Sude, mi smo se usredsredili na naše prve svedoke.

SUDIJA ORIE: Da. Još nešto. Želeo bih da se uverim da su svi upoznati sa ovim što ću reći. Pretresno veće je jutros dobilo podnesak Odbrane u kome se traži izuzimanje iskaza, odnosno dokaza.

ADVOKAT EMMERSON: Da, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Time ćemo se baviti, ali ne pre uvodne reči, već čim to bude moguće. Naravno, izuzimanje dokaza se dovija na različit način u različitim pravnim sistemima,

kako porota ne bi bila upoznata sa tim dokazima. Međutim, ovde imamo sudije, tako da će se stvari odvijati na drugačiji način. Rešićemo to što bude moguće ranije.

ADVOKAT EMMERSON: Hvala, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Sledeća stvar na koju bih želeo da vam skrenem pažnju to da se čini da, kada je reč o zaštitnim merama za svedoke, stvari su se u pred-pretresnoj fazi odvijale na uobičajeni način, ali još uvek opstojе neki nedostaci, i uveren sam da ćete vi, bez ikakvog odlaganja, posvetiti pažnju i tom pitanju.

TUŽILAC RE: U redu.

SUDIJA ORIE: Prošlog petka, vi ste, gospodine Guy-Smith, izrazili određenu zabrinutost u pogledu uvodne reči, u pogledu toga ko će je dati, pomenuli ste predmet Popović, kao primer. U predmetu Popović, glavno pitanje koje je bilo pokrenuto na početku je da li je, kada se tužilac obratio Pretresnom veću, to bio deo uvodne reči, i da li je uvodna reč trebalo da se da u julu, ili u avgustu. Ali, situacija sada nije ista. Uvodna reč ima za cilj da pruži opšte teze, kako bismo znali koja je teza Tužilaštva. Strane imaju to diskreciono pravo da same formulišu svoju uvodnu reč, i da se pozovu na dokaze na koje žele da se pozivaju. Naravno, nema potrebe da se svaki put naglašava da će nešto „dokazi pokazati”, jer bi to bilo zaista dosadno, i predstavljalo bi nepotrebno ponavljanje. Ali, mislim da su svi toga svesni. Međutim, želeo bih da napomenem sledeću stvar. U striktnim sistemima u kojima imamo porotu, uvodna reč se odnosi isključivo na činjenice i ništa drugo. Međutim, ovde imamo pretresno veće koje nije tu samo da prosuđuje o činjenicama, već se, takođe, bavi i pravnim pitanjima. Tako ovde imamo drugačiju situaciju, mislim da, budući da su svi na visokom profesionalnom nivou, mislim da svi znaju šta se od strana očekuje u ovoj fazi postupka.

ADVOKAT GUY-SMITH: Hvala, časni Sude, na vašim komentarima. Mislim da nam je svima jasno koja je svrha uvodne reči. Međutim, kao što sam već rekao, mene interesuje da li će uvodna reč biti iskorišćena kao mogućnost da se drže politički govori, ili –

SUDIJA ORIE: Na osnovu primera predmeta Popović, mislim da nema razloga da izražavate svoju zabrinutost pre nego što saslušate uvodnu reč Tužilaštva. Takođe, pozivam strane, a na osnovu toga što sam shvatio, vidim da je to uobičajeno, da ne intervenišu, osim kada je to zaista potrebno. Sada, pošto sam vam dao ove smernice, želeo bih da proglasim početak suđenja, i daću reč Tužilaštvu da se obrati Pretresnom veću u okviru svoje uvodne reči. Gospodo, vidim da ste na nogama, pretpostavljam da ćete vi najpre početi. Izvolite.

UVODNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽITELJKA DEL PONTE

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

TUŽITELJKA DEL PONTE: Hvala, časni Sude. Ovaj predmet se odnosi na zločine počinjene na Kosovu 1998. godine. Premda se ovo suđenje odvija u kontekstu istorijskih pregovora koji se vode 2007. godine, kako bi se rešilo pitanje budućnosti Kosova, ja sada neću držati politički govor. Ovaj postupak nema veze sa širim diplomatskim događajima. Moja kancelarija nije angažovana u tim događajima. Ovo je suđenje u jednom krivičnom postupku, i ja sam podigla optužnicu protiv osoba optuženih u ovom predmetu na temelju utemeljenosti ovog predmeta, i činjenica. Trojica ljudi pred vama su optuženi za zločine koji su gnusni, surovi i nasilni – zločini ubistva, deportacije, mučenja, silovanja, otmice, prisilnog zatočenja i najbrutalnijih napada. To su zločini koji su bili počinjeni skriveno, daleko od očiju međunarodnih posmatrača. Budite uvereni, a Tužilaštvo će to dokazati, da ovi ljudi - ovaj gospodar rata, njegov poručnik i njegovom tamničar – imaju krvave ruke. To je krv nedužnih civila, žrtava koje nisu podržavale optužene, niti stvar za koju se borila OVK. Te žrtve su često bile same, ranjive, i one su sistematski bile ciljane, kidnapovane, ubijane, i nestajale su. Da su optuženi uspeli u onome što su želeli, njihove žrtve nikada više ne bi ponovo bile viđene. One bi jednostavno nestale među drugim užasima tog sukoba, i bukvalno bi se, bez traga, utopile u mirnim vodama jezera Radonjić, unutar zone Dukadžin/Dukagjin. Ali, ubijene žrtve u ovom predmetu nisu nestale. Pronađeni su njihovi leševi, i njihove priče su otkrivene. Tokom nedelja koje će uslediti, kako se dokazi budu predočavali, one će vam se, na svoj način, obratiti iz svojih grobova. Glasovi onih koji su poslednji put viđeni u rukama pripadnika OVK, čiji leševi još uvek nisu pronađeni ili identifikovani, biće saslušani preko ožalošćenih glasova svojih najbližih. Glasovi nekih, koji su bili mučeni, sa kojima je OVK postupala brutalno, biće saslušani direktno u sudnici. Takvih glasova neće biti puno, jer ovo nije predmet kao neki drugi, koji se bavi masovnim istrebljenjem i hiljadama ubijenih. Mi nećemo moći Sudu da predočimo dokaze svih zločina koji su počinjeni u tom delu Kosova. To bi bio nemoguće. Ali, kako budu proticali dani i kako se suđenje bude odvijalo, kako svedoci budu svedočili i kako dokumenti budu predočavani, ja sam uverena da će Pretresno veće početi da se upozna sa zatvorenim svetom zone Dukadžin/Dukagjin, koja je bila ognjište klana Haradinaj, i središte moći Ramusha Haradinaja. Možda će, kao što do sada nije bio slučaj ni u jednom drugom predmetu, geografija biti od ključne važnosti za razumevanje činjenica. Geografija je, sama po sebi, još jedan od nemih svedoka u ovom predmetu. Ja pozivam Pretresno veće da posebnu pažnju posveti lokalitetima, razdaljinama, opsegu aktivnosti i pristupačnosti mestima na kojima su se ti događaji odigrali. Ja pozivam Pretresno veće da u jednom odgovarajućem trenutku u toku suđenja ode i izvrši posetu na licu mesta zločina, kako biste vlastitim očima bili u stanju da vidite ta mesta. Ja nemam nameru da se pravdam. Ovo neće biti lak zadatak za Tužilaštvo. Iskreno rečeno, neki nisu želeli da se podigne ova optužnica, i malo ih podržavalo ovu optužnicu, kako na međunarodnom, tako i na lokalnom nivou. Ali, ja sam insistirala na ovom postupku, i uverena sam da će Pretresno veće zaključiti da su dokazi Tužilaštva jaki i uverljivi. Zaštita svedoka koja imaju dovoljno hrabrosti da se pojave pred ovim Sudom i svedoče, jeste, i biće, od ključne važnosti. Vama je poznato da mnogi svedoci oklevaju da svedoče. Neki su čak i prestravljeni. Zastrašivanje i pretnje koje su doživeli svedoci u ovom predmetu, tekući je problem, kako za njih, tako i za Tužilaštvo. Ovaj problem je još uvek prisutan. Svedoci još uvek primaju pretnje, kako prikrivene, tako i direktne. Upravo ovog vikenda –

ADVOKAT GUY-SMITH: Časni Sude, ako mi dopustite?

SUDIJA ORIE: Izvolite.

ADVOKAT GUY-SMITH: Časni Sude, mislim da ovaj govor, ne samo da je veoma pristrasan, već ide i izvan opsega bilo kakve uvodne reči.

SUDIJA ORIE: Gospođo Del Ponte, navešću vam jedan primer. Da li će svedoci govoriti istinu ili ne – to je nešto što je odvojeno pitanje, ali nije primereno da se tokom uvodne reči govori o tome. Pretresno veće, naravno, mora da odluči, a još uvek nije donelo odluku - kao što sam rekao, dakle, mora da odluči o pitanjima zaštite svedoka, i pretpostavljam da će nam Tužilaštvo obrazložiti potrebu za takvom zaštitom, međutim, ukoliko nema potrebe za dodatnim detaljima u pogledu oklevanja svedoka da svedoče, a to je jedan od problema na koji ste naišli pripremajući se za ovaj predmet - ja bih vam predložio da nam kažete koji dokazi će se predočiti, osim ukoliko se ne slažete sa mnom, a u tom slučaju bih želeo da čuje vaše obrazloženje.

TUŽITELJKA DEL PONTE: Časni Sude, ja sam samo želela da upoznam Pretresno veće sa tim da sam dobila informacije da su, ovog vikenda, određenim svedocima bile upućene neke pretnje. Mene zaista zanima zašto ja ne bih mogla da upoznam Pretresno veće sa činjenicama do kojih se došlo preko vikenda, a koje su u direktnoj vezi sa ovim suđenjem. Časni Sude, ako se svedoci ne budu pojavili u ovoj sudnici, ja ću, jednostavno, biti primorana da povučem ovu optužnicu.

SUDIJA ORIE: Gospođo tužilac, mislim da nema ničeg neprikladnog u tome da se Pretresno veće upozna sa takvim pretnjama, ali u uvodnom izlaganju, u kom ste uopšteno govorili o tome da je to veliki problem za Tužilaštvo, da li je primereno ulaziti u pojedinosti, da li je to možda najbolji put kojim želite da krenete – to je možda stvar koja je donekle nejasna. Samo trenutak. Pretresno veće vas moli da nastavite.

TUŽITELJKA DEL PONTE: Pretresno veće je već dodelilo zaštitne mere velikom broju svedoka. Ja znam da vi razumete probleme sa kojima se oni suočavaju, međutim, ono što želim da kažem je da sam potpuno uverena da ćete preduzeti sve potrebne mere kako biste svedocima omogućili da dođu u Hag i kako bi mogli da svedoče bezbedno, i kako bi se čula istina. Časni Sude, nije bilo ničeg plemenitog ili junačkog u vezi sa ovim zločinima u predmetu kojim se bavimo. Nije bilo ničega patriotskog u vezi sa njima. To su bila brutalna i krvava ubistva. To nije bilo ništa časno. Tri optužena su kriminalci koji su nosili uniformu, imali kontrolu, ali su bili ipak sam kriminalci. Kao što će Pretresno veće videti, to se pokazalo kao strašna, smrtonosna kombinacija za svedoke u ovom predmetu. Hvala vam.

SUDIJA ORIE: Hvala vam, gospođo tužiteljko. Pretpostavljam da će nastaviti gospodin Re, zar ne?

TUŽILAC RE: Da, tako je.

SUDIJA ORIE: U tom slučaju, gospodine Re, izvolite, nastavite.

UVODNA REČ TUŽILAŠTVA: TUŽILAC RE

TUŽILAC RE: Hvala, časní Sude. Pretresno veće je čulo reči glavnog tužioca, da ničeđ plemenitog, junačkog, časnog i patriotskog nije bilo u onome što su činili optuženi i njihovim zločinima. Ti zločini, zločini za koje se oni terete, proistekli su iz tragičnih događaja na Kosovu 1998. godine. Radilo se o ratu u kom je bilo mnogo zločina nad nevinim civilima, i to sa obe strane. To su zločini koji su rezultirali suđenjem Slobodanu Miloševiću, a takođe i pripadnicima njegove vlade, uključujući i predsednika vlade, i suđenjima nekim njegovim generalima, od kojih se nekima sudi i u ovom trenutku. To su zločini koji su rezultirali osudom jednog pripadnika OVK, i to za mučenje, ubistvo i okrutno postupanje u jednom zatvoreničkom logoru OVK. Pretresno veće u tom predmetu je utvrdilo, a to je bio predmet Limaj, da se radilo o kulturi nasilja. Takva kultura nasilja je preovladavala u području koje su kontrolisali optuženi pojedinci koji se nalaze pred nama danas. Tokom tog brutalnog konflikta, i Srbi i Albanci, znači obe strane, počinili su ratne zločine. Zločini za koje se terete ovi optuženi pojedinci, uključuju i dela ogromne brutalnosti nad nevinim civilnim stanovništvom, stanovništvom koje su optuženi i njihovi saučesnici iz OVK ciljali, bilo zbog toga što nisu podržavali OVK, ili samo zato što su smatrali da oni ne podržavaju OVK. Navodnim kolaboratorima nije pokazana nikakva milost. Isterivani su iz kuća, iz svojih sela, bivali su kidnapovani, zatvarani protiv svoje volje, pod pretnjom oružjem, i bili su mučeni u zatvoreničkim logorima pod kontrolom OVK. Optuženi pojedinci koji sede u sudnici, počinili su gnusne zločine protiv čovečnosti. Oni su počinili ozbiljne i teške ratne zločine. Počinili su ih u sklopu udruženog zločinačkog poduhvata, kako bi konsolidovali kontrolu nad jednim malim delom severnog Kosova. To područje se zove zona Dukađin/Dukagjin. Pretresno veće će o toj konkretnoj zoni čuti puno toga tokom suđenja. Ja ću vam je sada prikazati na grafoskopu. Prva karta koju želim da pokažem je karta *Times*-a, koja pokazuje Balkan, i na njoj se vidi Kosovo. Zatim ćemo pogledati samo Kosovo. Kao što možete da vidite, na ovoj karti – sada gledamo kartu Kosova – ovaj severni deo je zona Dukađin/Dukagjin. Označena je crvenom bojom, i širina je, otprilike 100 kilometara. To možemo da uporedimo sa kartom Holandije, koja se nalazi pored.

SUDIJA ORIE: Gospodine Re, pretpostavljam da ćete kasnije uvrštavati ove karte u spis. Da li je potrebno da sada dodelimo nekakve oznake za identifikaciju?

TUŽILAC RE: Pa, to je samo deo uvodne reči, ali ja mogu da ih uvedem kao dokazne predmete.

SUDIJA ORIE: Pretpostavljam da sada govorite o stvarima koje ćete kasnije uvoditi u spis. U redu, ako nijedna od strana nema ništa protiv da se ovo ne uvrsti u spis u ovom trenutku, već da se samo koristi kao ilustrativni materijal, onda –

ADVOKAT GUY-SMITH: To je u redu.

SUDIJA ORIE: Izvolite, nastavite.

TUŽILAC RE: Sledeća karta nosi oznaku „zona Dukadžin/Dukagjin”. To je, dakle, bila zona odgovornosti optuženih. Sa jedne strane, plavom bojom, označena je granica sa Crnom Gorom i Albanijom. Ona je, dakle, pored, i taj deo je, otprilike, leva trećina teritorije Kosova. Prelazimo na sledeći slajd. Ovo što se nalazi u sredini i označeno je crvenom bojom – to je deo koji je bio potpunom kontrolom Haradinaja i OVK. Na sledećem slajdu možemo da vidimo još jednu kartu koja ponovo pokazuje prikaz Kosova. Vojna kampanja koju su vodili optuženi, nije ilegalna prema međunarodnim zakonima. Međutim, načini na koji su optuženi konsolidovali svoju kontrolu to jesu, oni jesu bili nelegalni. Zbog toga, časni Sude, oni i sede danas ovde, na optuženičkoj klupi, Rezultat te vojne kampanje zastrašivanja, nasilja i progona, između marta i septembra 1998. godine, rezultat je 48 ubijenih osoba, i pronađeno je 38 tela tih osoba. 13 njih je pronađeno u jednom malom području kod kanala kod jezera Radonjić, što je udaljeno manje od jedan i po kilometar od kuće Ramusha Haradinaja u Glodanu/Gllogjan. Preostalo je još osam neidentifikovanih tela. 13 žrtava je nestalo bez ikakvog traga, žrtava koje su bile u rukama OVK. 29 žrtava je bilo mučeno, dok su bile u rukama OVK. Jedna žena je bila silovana od strane optuženog Balaja, koji danas sedi ovde. 35 žrtava je oteto. Da iskoristimo jednu reč koja se često koristi u medijima – sela su očišćena od svih stanovnika koji nisu podržavali OVK. To su uglavnom bili kosovski Srbi i Romi. Krajem aprila 1998. godine, gotovo da nije preostalo Srpskog stanovništva u selima u Haradinajevoj zoni Dukadžin/Dukagjin. Njihove kuće i imovina su uništeni. Pravoslavne crkve, groblja i nadgrobnih spomenici su bili oskrnavljeni. U januaru 1998. godine, tamo je živelo 123 srpske porodice. Poslednja srpska porodica, jedan stariji bračni par, otišao je 5. maja 1998. godine, kada su vojnici OVK upali u njihovu kuću i rekli im da to područje pripada Albancima, a da oni, Srbi, moraju da odu u Srbiju, što su oni i učinili. Ko su ovi optuženi ljudi, koji danas sede u sudnici? Ova trojica optuženih su glavni, primarni pripadnici i najvažniji članovi udruženog zločinačkog poduhvata za koji ih Tužilaštvo tereti. Svi oni su veoma važni pripadnici OVK – Oslobodilačke vojske Kosova. Već u novembru 1997. godine, jedan član OVK, iskoristila je ove reči, od kojih se čoveku ledi krv u žilama: „Svaki kolaborator koji bude naškodio albanskom narodu, stradaće.” Sada, za potrebe ove uvodne reči, ja neću ulaziti u pojedinosti. Samo ću reći da su oni bili pripadnici udruženog zločinačkog poduhvata, što je navedeno u optužnici, i što je detaljno razrađeno u našem pred-pretresnom podnesku od 29. januara 2007. godine. Pretresno veće je upoznato sa pravnim osnovama – znači, ne moram da vas upoznajem sa tim. Ali, želim da vas podsetim na svrhu ovog udruženog zločinačkog poduhvata, za koji se optuženi terete. Svrha je bila ta da se nasiljem spreči bilo kakvo suprotstavljanje OVK u zoni Dukadžin/Dukagjin, da se omogući OVK da ima potpunu kontrolu, i da se takva kontrola konsoliduje u tom području. Oni koji su bili deo tog udruženog zločinačkog

poduhvata, ili oni koji su korišćeni od strane pripadnika tog zločinačkog poduhvata, pokušavali su silom da proteraju sve srpske civile iz tog područja. Kao što sam već rekao, to su činili oružanim napadima, otmicama, mučenjem i, na kraju, najgorim oblikom tih zločina – ubistvom. Pripadnici ovog udruženog zločinačkog poduhvata, nastojali su da potisnu bilo kakvu vrstu, bilo percipirane, bilo potencijalne - saradnje sa srpskim vlastima, ili da spreče protivljenje civilnog stanovništva pripadnicima OVK. To su činili tako što su napadali i koristili nasilje čija su meta bili oni koje su smatrali saradnicima ili kolaboratorima i protivnicima, i to na način čija je svrha bila smanjivanje otpora OVK, i ostvarivanje kontrole nad celokupnim stanovništvom, kroz jednu kampanju zastrašivanja i nasilja. Ta kampanja zastrašivanja i nasilja je trajala od marta do septembra 1998. godine. Tokom tog perioda, stanovnici zone Dukađin/Dukagjin koji nisu podržavali OVK, u ovom malom delu Kosova koji ste videli na karti pre nekoliko trenutaka, živeli su u strahu oko toga šta će biti sa njihovim životima. Ramush Haradinaj, poznat kao Smajl, rođen je 1968. godine. On je postao zapovednik te zone u februaru 1998. godine, nakon svog povratka na Kosovo, kako bi učestvovao u borbi protiv srpskih vlasti. Kao zapovednik u toj zoni, on je bio daleko najmoćnija i najbitnija osoba u samoj zoni. On je bio upoznat sa tim što se u zoni događalo, dobijao je redovne izveštaje od svojih podređenih zapovednika. Njegova moć je bila takva da je on mogao da kontroliše ko sve ulazi na teritoriju pod njegovom kontrolom, kretanje na toj teritoriji, on je organizovao, planirao i lično izvodio i rukovodio operacijama OVK. Imenovao je sebi podređene zapovednike i oficire. Dodeljivao je zadatke vojnicima, osnivao je lokalne seoske štabove, izdavao naređenja oficirima i zapovednicima lokalnih seoskih grupa, naređivao je stanovništvu uopšte, naređivao je i mobilizaciju, formirao je brigade i imenova njihove komandante. Lično je kontrolisao prikupljanje i raspodelu naoružanja i drugih zaliha unutar zone. Organizovao je vojnu obuku. On lično je preuzeo odgovornost za disciplinarne i finansijske poslove, uključujući prikupljanje i raspodelu novčanih sredstava u toj zoni. On je u toj zoni osnovao vojsku. Bio je pripadnik Glavnog štaba OVK. On, Haradinaj lično, zabranio je bilo kakvu političku aktivnost, na temelju toga da „u ratnim uslovima, OVK predstavlja vlast u zoni Dukađin/Dukagjin.” Kontrola koju je on imao nad onim što se događalo u toj zoni je bila takva da je Haradinaj preuzeo kontrolu i nad civilnim poslovima unutar te zone. Na primer, poslao je spisak dužnosti selima, koji je bio u vezi sa upotrebom zaliha stanovništva, vođenjem arhive rođenih i umrlih u selima, racionalnim korišćenjem nacionalnih resursa - čak se bavio i sitnim detaljima koji su se ticali, recimo, setve i žetve. Opseg njegove moći u periodu između marta i septembra 1998. godine, bio je u skladu sa njegovim proklamovanim ciljem - vođenje rata i uključivanje naroda u borbu. Idriz Balaj, čiji je nadimak Toger, ili Togerj, što znači poručnik, rođen je 1971. godine. Tokom perioda obuhvaćenog optužnicom, on je bio zapovednik specijalne jedinice koja se zvala *Crni orlovi*. Ta jedinica je bila smeštena u jednom malom selu koje se zove Rznić/Rzniq, ili Istinić/Isniq, u zavisnosti od toga da li ga izgovaramo na srpskom ili na albanskom jeziku. Ona je imala između 40 i 100 pripadnika. Haradinaj je pomagao u obuci *Crnih orlova*, a Balaj je direktno podržavao Haradinaja. Ko su bili ti *Crni orlovi*? Oni su bili zloglasni u čitavoj toj zoni zbog svoje brutalnosti. Bili su zloglasni zato što im je Haradinaj dao slobodu da deluju u čitavoj toj zoni. *Crni orlovi* su otimali, zatvarali, mučili i ubijali civile koji nisu podržavali OVK, a Balaj, kao zapovednik te jedinice, delova je potpuno nekažnjeno. On

je bio zakon, sam po sebi, u zoni Dukadžin/Dukagjin. Sa sobom je nosio jednu svesku, u kojoj su bila napisana imena traženih osoba. „Traženih”. Tražene osobe su bile osobe koje je Balaj tražio, zato što su se one na ovaj, ili onaj način, protivile OVK, ili su bar percipirani kao neko ko se protivi OVK. Tela 43 takve osobe, pronađena su u jednom području kanala koji je dugačak možda nekoliko stotina metara, i koji se nalazi veoma blizu mestu gde se nalazio njegov štab. To područje, taj deo uz kanal, u toj oblasti je bio poznat sa dobrim razlogom kao mesto na kome su *Crni orlovi* izvršavali pogubljenja. U septembru 1998. godine, pronađena su tela dvadesetak žrtava pored tog mesta. pored jednog zida kanala koji je bi izbušen mecima. Pored tela, pronađene su i čaure od metaka, i time ćemo se baviti kasnije. Niz tela je pronađen kako pluta u kanalu u blizini. Posle prekida oružanih sukoba, Balaj je postao major u KPS, Kosovskom zaštitnom korpusu. Balaj lično, u svom dnevniku, koji ću prikazati kasnije, govoreći o periodu re aprila 1998. godine – časni Sude, da li ste vi u stanju da pročitate šta tu piše?

SUDIJA ORIE: Ako je nešto postavljeno na grafoskop, onda smo u stanju to da pročitamo, ali... Da, sada je postavljeno, hvala.

TUŽILAC RE: Nadam se da se sada malo bolje vidi. Ne znam, kod mene je jako nejasno. Dakle, govoreći o periodu pre 14 aprila 1998. godine, on je napisao: „Tokom ovog perioda, ja, Balaj, mislio sam da bi specijalna jedinica mogla da funkcioniše u okviru zone, kako bi se pomoglo zemlji, i kako bismo mogli da nanesimo štetu neprijatelju. Uz pomoć komandant Ramusha Haradinaja, otvorena je mogućnost, i odobren je zahtev za stvaranje *Crnih orlova*. To se dogodilo 14. aprila 1998. godine u selu Glođane/Gllogojan. U svakom od sela, ja sam prikupio nekoliko momaka, i obučio sam ih za specijalnu jedinicu, uz pomoć komandanta Ramusha Hardinaja.” On, zatim, govori o tome da je imao između 40 i stotinak boraca, i da su izvršili brojne operacije u selima koja su tu navedena. U pred-pretresnom podnesku, Haradinaj govori o tome da su *Crni orlovi* bili grupa vojnika OVK čija je funkcija bila pružanje vojne pomoć oružanom otporu kosovskih Albanaca, i kako bi se izveli napadi na srpske vojne položaje i osoblje. Oni su često bili organizovani u male jedinice po toj zoni i izvan nje. Ono što se tu ne pominje, je da su to *Crni orlovi* koji su otimali Srbe, kao i one koji su bili protiv OVK, i odvodili su ih na to mesto za pogubljenja pored kanala, gde su ih ubijali. Lahi Brahimaj, poznat kao Maxhup, što na albanskom jeziku znači Rom, rođen je 1970. godine. U junu 1998. godine, on je imenovan za zamenika komandanta zone Dukadžin/Dukagjin, a posle rata je postao visoko rangirani član Kosovskog zaštitnog korpusa. Njegova uloga u ovoj optužnici uglavnom je povezana sa delovanjem zloglasnog zatočeničkog centra OVK u Jablanici/Jabllanicë. Na ekranima pred sobom možete da vidite tragove ostatke farme izvan Jablanice/Jabllanicë, na kojoj je on uspostavio taj zatvorenički objekat. Na desnoj strani ekrana možete da vidite ostatke zgrade u kojoj se nalazila njegova kancelarija. Ispod se nalazio podrum u kom su držani zatvorenici, i on je često bio pun vode. Ostali optuženi su redovno posećivali ovaj zatvor. U tom zatvoru, pripadnici OVK su mučili, maltretirali i, na kraju, ubijali brojne žrtve. Njihova tela su pronađena duž Radonjičkog kanala. Sam Brahimaj je živio oko jedan kilometar daleko od zatvora, tu se nalazio njegov štab. Oružani sukob je neophodan element za nadležnost ovog Tribunala. Najkasnije od 24. marta 1998. godine, vođen je oružani sukob, a posebno u ovom delu

Kosova, u ovom delu na koji se odnosi optužnica. Zašto smo se odlučili za ovaj datum? Ovaj datum je značajan za ovaj predmet je su tog dana srpske vojne snage i snage MUP-a napale porodično imanje porodice Haradinaj u Glođanu/Gllogjan. Od tog datuma, Haradinaj je bio neosporni komandant svoje zone. U pred-pretresnom podnesku, Tužilaštvo pokušava da upotrebi činjenicu da je u predmetu Limaj Pretresno veće, u paragrafu 134, zaključilo da je pre kraja maja 1998. godine OVK u dovoljnoj meri posedovala karakteristike organizovane grupe koja je u stanju da učestvuje u unutrašnjem oružanom sukobu. Odbrana nije želela da Pretresno veće, odnosno da Sud utvrdi da je postojao oružani sukob pre tog datuma. Međutim, predmet Limaj je bio veoma različit od ovog predmeta koji je sada pred Pretresnim većem. Krivična dela za koja se optuženi terete, izvršena su u drugoj zoni. U sistemu elektronske sudnice ćete videti da je područje na koje se odnosi optužnica bilo u zoni u kojoj su izvršena ubistva i u zoni Beriša/Berisha. Ukoliko pogledamo unazad, na levoj strani mape možemo da vidimo zonu Dukađin/Dukagjin, a sa desne strane vidimo područje o kom je bilo reči u predmetu Limaj. Kad pogledate ova dva područja istovremeno, videćete da je reč o dve potpuno različite zone, i ne postoji nikakva protivrečnost između zaključaka Pretresnog veća u predmetu Limaj, koji se odnos na jedan kasniji period – ne postoji protivrečnost u odnosu na to da Pretresno veće utvrdi da je oružani sukob i prethodno postojao, u ranijem periodu u toj drugoj zoni. U stvari, srpske vlasti ne gaje nikakve sumnje u to da su učestvovala u oružanom sukobu od tog ranije datuma. Ja ću to nešto kasnije pokazati. Ni sam Haradinaj, pre nego što je optužen, nije skrivao da je bilo sukoba pre kraja maja 1998. godine. 5. septembra 2001. godine, što je nekoliko godina pre nego što je podignuta optužnica, on je dao intervju jednoj švajcarskoj novinarki. On je, a to ćete videti u sistemu elektronske sudnice, na njeno pitanje o tome gde se nalazila njegova baza tokom rata, odgovorio: „Baze su se nalazile u Peći/Pejë, Đakovici/Gjakovë, Dečanima/Dečan, sve do oblasti Kline/Klinë. Ja sam se tamo nalazio sve vreme, od marta 1998. godine, do marta 1999. godine. 15 meseci otvorenog ratovanja, ja sam se tamo nalazio, licem u lice”, podvlačim, „licem u lice sa Srbima.” To nisu reči čoveka koji nije učestvovao u oružanom sukobu u martu, aprilu i maju 1998. godine. U svojoj vlastitoj knjizi, kada opisuje srpske vojne napade na svoju kuću, na porodično imanje Haradinajevih u Glođanu/Gllogjan, on kaže: „Pa, to je u vezi sa napadom na Prekaz/Prekazi. Posle onoga što se dogodilo u Prekazu/Prekazi, mi u zoni Dukađin/Dukagjin nismo sedeli skrštenih ruku. Srpske snage su neprestano svuda napadale, danu u noću, i to je bilo potpuno neskriveno. Srbija je uvidela da postoji opasnost od toga da se rat proširi, a takođe je videli i da se rat primakao granici. Istovremeno, mi smo počeli pripreme za neposrednije akcije sa otvorenim napadima, i otvorenim ratom. Verujem da su Srbi znali da je Jablanica/Jabllanicë bila središnja tačka u ratu.” To su njegove vlastite reči. Takođe, svojim rečima, u svojoj vlastitoj knjizi, kada mu je postavljeno pitanje o napadu, Haradinaj je napisao napad na sledeći način: „Znao sam da će se nešto dogoditi nakon što je sagrađen štab u Glođanu/Gllogjan. Događaji 24. marta, dogodili su se gotovo bez ikakvih posledica, i tada smo znali, bili smo sigurni da se nijedna strana neće odreći svojih ambicija.” Nijedna strana. U oružanom sukobu, neophodne su dve snage, a gospodin Haradinaj u svojoj knjizi navodi da su postojale dve strane u oružanom sukobu u martu 1998. godine. „Bilo je neophodno da nešto preduzmemo, ili da budemo zbrisani. Moja prvobitna zamisao je bila da

Glođane/Gllogjan ne bude front. Trebalo je da između bude makar još jedno selo, tako da imamo bazu iza borbenih linija. Da biste se borili u ratu, vi morati da imate ovu vrstu baze, kako biste mogli da pripremite operacije, kako bi vojnici mogli da se odmore, itd. Mi smo se naporno trudili da pronađemo opremu i u selima u kojima smo očekivali da će doći neprijatelj, kao što su Rznić/Rznić, Babloć/Baballoq, i još nekim drugim selima, kao što je Šaptelj/Shaptej. Onda smo proširili linju fronta sve do Rastavice/Rastavicë. Kada su videli da i mi širimo svoje linije, i Srbi su uložili veliki napor, ne da nas unište, već da preduzmu sve što je bilo u njihovoj moći.” General Vojske Jugoslavije, koji je sada u penziji, a koji se nalazio na terenu tokom čitavog perioda koji je obuhvaćen optužnicom, i koji je komandovao 125. motorizovanom brigadom Vojske Jugoslavije od 12. juna na dalje, svedočiće pred ovim Sudom da su 28. februara 1998. godine pripadnici OVK, kao sastavni deo jedne organizovane grupe, napali pripadnike srpskog MUP-a. Napali su njihovu patrolu. On će reći Sudu da je od tada, od februara 1998. godine, Vojska Jugoslavije shvatila da se OV organizuje i da sprovodi obuku. Incidenti između OVK i pripadnika VJ i MUP-a, odnosno kombinovanih srpskih snaga, od tada su se nastavljali. Primera radi, na ekranu ću pokazati jedno naređenje, ili jedan izveštaj, koji je datiran 23. februara 1998. godine. On u svom naslovu sadrži „vojna tajna, strogo poverljivo”, i njega je potpisao pukovnik, a danas general, Božidar Delić, koji će takođe svedočiti pred ovim Sudom. On je izjavio: „Tokom poslednjih meseci 1997. godine, i posebnu u januaru 1998. godine, došlo je do velikog pogoršanja u političkoj i bezbednosnoj situaciji na teritoriji opštine Đakovica/Gjakovë.” On opisuje područje koje odgovara zoni Dukadin/Dukagjin na ovaj način: „Ovo područje ima ukupnu zonu od 90 kvadratnih kilometara, a glavna sela su Jablanica/Jabllanicë i još nekolicina drugih sela.” Ispod toga, on je napisao: „Prema onome što smo mi uspeli da saznamo, ova teritorija nije pod kontrolom organa Republike Srbije već nekoliko godina. Kada se policijsko odeljenje povuklo iz Crmljana/Cërmjan, teritorije je u potpunosti, tokom čitavog niza godina, prepuštena, tako da je potpala pod kontrolu terorista, takozvanog OVK, krajem 1997. godine.” OVK je 11. marta 1998. godine izdala jedno saopštenje, u kom se pominjao sukob između srpske vojske i boraca OVK. U tom saopštenju piše sledeće: „Tokom poslednjih nekoliko dana, od 7. marta, naše oružane snage su se sukobile na širokom frontu sa formacijama srpske vojske, pripadnicima policijskih snaga i četničkih dobrovoljcima. Vojni sukobi se kreću od Glogovca/Gllogovc, prema Klini/Klinë, Mitrovici/Mitrovicë na istoku, i prema selima koja se nalaze kod Glogovca/Gllogovc, u smeru Prištine/Prishtinë, uključujući i mnoga sela u oblasti Drenice/Drenicë. Osim toga, snage OVK takođe su se sukobile sa Srbima u oblasti Lap/Llap, u blizini Kline/Klinë, i, takođe, u području između Peći/Pejë i Dečana/Dečan. Osim toga, OVK se borila snagama, koje su napadale na više frontova, protiv policije. Nanela je teške gubitke vojsci i pripadnicima policije i dobrovoljcima. Nanela im je takođe i veliku materijalnu štetu.” Ovo se dogodilo u isto vreme kada je izveštaj napisao general Delić, koji će dati svoj iskaz pred ovim Sudom. 5. marta 1998. godine, on je govorio o području koje je potpadalo pod njegovu zonu odgovornosti, i njegove 549. motorizovane brigade. On kaže: „Ono što je karakteristično za ove događaje jeste to da je došlo do porasta terorističkih aktivnosti.” Ovde on misli na OVK. „Proširena je zona operacija terorističkih grupa na oblast Jablanice/Jabllanicë. Mi procenjujemo da će napadima na srpsko stanovništvo u selima Bec/Bec, Crmljane/Cërmjan i Ratišt/Ratishi uslediti napadi

na druga srpska sela, kao što su Biteš/Bitesh, Janoš/Janosh, *Ljug Bunar* i Vranić/Vraniq. Mi smatramo da osnovni cilj terorista, u ovim napadima, nije da se ubiju Srbi, već da se stvori panika, da se dovede do toga da se imovina napusti, i da se Srbi isele sa Kosova. Izgleda da će ovaj cilj u velikoj meri biti ostvaren.” On je, bez sumnje, ovim predosetio šta će se dogoditi, jer se to kasnije upravo i odigralo. 22. aprila 1998. godine, gospodin Lazarević, pukovnik prištinskog korpusa, izvestio je svog komandanta o terorističkom napadu u kom je, kao opisuje, učestvovalo 20 do 30 terorista, što naravno upućuje na jednu organizovanu silu, koja je započela pešadijski napad na deo jedinica koje su pripadale 52. bataljonu vojne policije. „U to vreme, dobili smo informaciju od MUP-a da je nekoliko traktora prenosilo oružje, i da su se kretali prema oblasti oko Jablanice/Jabllanicë. Napad je trajao oko 30 minuta.” Druga naznaka o vojnom sukobu u to vreme, jeste i dnevni izveštaj koji je upućen 3. maja 1998. godine, a koji se odnosi na napad do kog je došlo tog dana. Napad su sprovedeli takozvani, citiram: „Albanski teroristi su napali patrolu MUP-a u blizini Đakovice/Gjakovë. Nakon ovog incidenta, otvorena je usaglašena paljba iz minobacača na kontrolnom punktu MUP-a, koji se nalazio u blizini sela Ponoševac/Ponoshec.” 9. maja, komanda 549. brigade je izvestila: „Zbog aktivnosti terorističkih grupa na glavnom putu između Prištine/Prishtinë, Peći/Pejë i Đakovice/Gjakovë, moralo je da bude izdato naređenje”, a u pitanju je veoma ozbiljno naređenje u vojnom smislu, i u njemu piše da se do daljnjeg zabranjuje kretanje svih vojnih i civilnih vozila koja prevoze pripadnike korpusa na putu Priština/Prishtinë – Klina/Klinë - Peć/Pejë i Prištine/Prishtinë - Klina/Klinë - Đakovica/Gjakovë. Idemo dalje. General Pavković je izdao naređenje prištinskom korpusu 12. maja. Tu se ponovo pominju aktivnosti terorističkih bandi. General delić i general Živanović će reći Pretresnom veću da su primili ova naređenja, i da se tu govori o organizovanim aktivnostima pripadnika OVK. Ovo naređenje je bilo još ozbiljnije. Situacija se toliko pogoršala 12. marta. U prvom naređenju je pisalo: „Do daljnjeg, zabranjujem svako kretanje vojnih ili civilnih vozila koja pripadaju vojnim oficirima ili civilima zaposlenim u VJ, a koji ih koriste za vožnju putevima.” General Delić i general Živanović će reći pred ovim Sudom da su pripadnici srpske vojske i snaga MUP-a bili pod pritiskom stalnih organizovanih napada snaga OVK u tom periodu. To je, znači, pre vremenskog perioda o kojem je bilo reči u predmetu Limaj. Zapravo, OVK je izdala jedno saopštenje 13. maja, i takođe je delila tačku gledišta Tužilaštva. Oni su, naime, smatrali da je dolazilo do oružanih sukoba u maju na ovoj teritoriji, odnosno na ovom datom području. Oni su opisali period marta, aprila i prve polovine maja na sledeći način: „Borba albanskog naroda protiv srpskih snaga se nastavlja i ojačava pod vođstvom OVK. Prema naređenjima OVK, prema naređenjima Glavnog štaba, došlo je do opasnih operacija protiv trupa koje su sprovodile invaziju – tu se misli na snage VJ i MUP-a. „Ove operacije su bile uspešno sproveden u operativnoj zoni 1, odnosno u operativnim pod-zonama Drenice/Drenicë i Lapa/Llap.” Dalje piše: „Tokom teških borbi na frontu, napadači su pretrpeli velike gubitke u ljudstvu i materijalu.” Zatim, u sledećem redu piše nešto što ledi krv u žilama: „Tokom čitavog ovog perioda, operacije su takođe sprovedene protiv albanskih kolaboratora, koji su, uprkos svim ranijim upozorenjima, odbili da prestanu da se bave protiv-nacionalnim aktivnostima. U pod-zoni Erenik/Erenik, vođene su uspešne operacije protiv osvajača u Glođanu/Gllogjan, Babloć/Baballoq i Huljaju/Hulaj. Naše snage su vodile borbe protiv neprijatelja tokom

celog tog perioda. Naša vojska je odbila neprijateljske napade i uspešno vodi borbu kako bi odbranila i proširila oslobođena područja.” General Živanović će svedočiti da su 23. maja vojnici OVK izveli takav napad protiv njegovih snaga duž puta Đakovica/Gjakovë – Ponoševac/Ponoshec, da je on morao da razmesti 200 vojnika kako bi osigurao to granično područje. Vojno posmatrano, 200 vojnika je jako puno ljudstva. Napadi su nastavljeni tokom juna i jula. General Živanović će potvrditi da su putevi od Jablanice/Jabllanicë do Junika/Junik bili opasni za vojne konvoje, i da su bili redovno napadani. Sam Haradinaj u zapisniku iz njegovo štaba iz Glođana/Gllogjan, a reč je o rukopisu od 13. jula 1998., govori o situaciji na liniji fronta izvan puteva ka Vokšu/Voksh i Pobrđu/Pobërgjë. U zapisniku sastanka koji je održan 21. juna 1998. godine, pokazuje se kakva je bila njegova kontrola. U zapisniku piše: „Kao što su se svi usaglasili, cilj sastanka je da se ostvari koordinacija i sistematizacija aktivnosti u tim područjima. Aktivnosti su: planiranje operacija protiv Srbije šireg opsega, koordinisana odbrana i odbijanje srpskog napada, razmeštanje ljudstva i tehničke opreme u nekim konkretnim područjima u određeno vreme, podela operacija po pod-zonama u regionu, blagovremeno obaveštavanje o razvoju situacija u borbama i u odbrani, zajednički sastanci u operativnom štabu, i zajednička borba protiv obaveštajne i kontra-obaveštajne službe neprijatelja, kao i zajednička borba protiv vinovnika zla, kriminalaca i onih koji ne poštuju zakon u slobodnim zonama, itd.” Kada je reč o organizovanoj prirodi Haradinajevog štaba i zone Dukađin/Dukagjin, imamo zapisnik od 23. juna 1998. godine, u kom se navodi ko su bili članovi tog Štaba. Ramush Haradinaj je na čelu, kao komandant. Zamenik je Lahi Brahimaj. Zatim, dalje, vidite ko je bio odgovoran za diverzantske i anti-terorističke aktivnosti. Imamo poručnika Togera.

ADVOKAT GUY-SMITH: Mislim da ste pogrešili, ne radi se o diverzantskim aktivnostima, već o subverzivnim aktivnostima.

SUDIJA ORIE: Da li bismo to mogli ponovo da vidimo na ekranu, kako bismo sami videli?

TUŽILAC RE: Imamo dva prevoda, u jednom piše diverzantske, u drugom subverzivne.

ADVOKAT GUY-SMITH: Ja sam čitao ono što piše na ekranu, časni Sude.

SUDIJA ORIE: Da, ali izgleda da čitate nešto što piše na ekranu. Gospodin Re kaže da to piše u dokumentu. Ali, da li je to zaista toliko važno, da bismo time morali da se bavimo sada? Možda biste mogli to da proverite, pa da nastavimo.

ADVOKAT GUY-SMITH: U redu.

TUŽILAC RE: 24. juna 1998. godine, Haradinaj je izdao jedno naređenje, i to je bilo jedno veoma važno naređenje. Naređenje je bilo da treba da se sprovede mobilizacija, kako ljudstva, tako im materijalnih resursa u njegovom području. U drugom delu njegovog naređenja piše da na odgovarajući način treba da se pripreme stanovništvo, borci i vojni oficiri za potrebe rata. Pod brojem 4 piše: „Preduzeti mere kako bi se

sprečile bilo kakve aktivnosti kojima se ugrožava naš rat.” Ovo naređenje je jedno od naređenja na koje će se Tužilaštvo pozivati tokom suđenja. Mere koje navodi – sprečiti aktivnosti koje štete ratu – u srži su optužnice za udruženi zločinački poduhvati, jer su mere koje su Haradinaj i ljudi koji su postupali u skladu sa udruženim zločinačkim poduhvatom išle daleko izvan okvira nečega što bise legitimno moglo koristiti u skladu za zakonima ratovanja. U ovoj sudnici će svedočiti i pripadnici MUP-a. MUP je imao nešto drugačiji pristup u odnosu na VJ. Oni će vam reći koliko je bilo učestalih napada. Jedan visok pripadnik srpske obaveštajne službe, koji je imao pristup podacima najvišeg nivoa u pogled optuženih i OVK, posvedočiće ovde da je, prema njihovom mišljenju, pravi početak sukoba sa OVK, odnosno nastanka OVK, bio u januaru 1998. godine. OVK je izvodila napade na policiju, vojsku, Srbe i druge ne-Albance i lojalne Albance, i to svakodnevno. Tokom vremenskog perioda optužnice, OVK je sprovodila sinhronizovane napade širom te zone. Još jedan pripadnik MUP-a će reći Sudu da je od proleća 1998. godine OVK povećala broj zaseda i napada na MUP, VJ i civile. OVK je optočela sa otmicama, uspostavila je kontrolne punktove i blokade na putu. On će reći da su njihovi zločini postali radikalnije prirode, i da su pripadnici policije bili posebno izloženi riziku da će biti kidnapovani ili ubijeni. On će vam reći da je OVK otvarala vatru na sve što je srpsko, a naročito na policiju, ali su takođe napadali i civile. Pripadnici MUP-a će vam reći da, nakon ubistva jednog srpskog policajca u martu 1998. godine, policija više nije mogla da uđe u Jablaniću/Jabllanicē i područja pod kontrolom Haradinaja. On će vam reći da bi na policiju bila otvarana vatra ukoliko bi pokušali da uđu u ta sela. On će vam takođe reći da je područje oko jezera Radonjić, a naročito područja gde su pronađeni leševi, bilo područje u koje policija nije mogla da zalazi. Kada se utvrđuje da li je postojao oružani sukob, jedna od stvari koju Pretresno veće treba da pogleda, su rezolucije Saveta bezbednosti UN. Imamo jednu veoma važnu rezoluciju Saveta bezbednosti UN, koja je doneta još 31. marta 1998. godine. U njoj se govori o obe strane u sukobu. Onaj deo koji ću sada citirati, kaže: „Osudjujući upotrebu prekomerne sile od strane srpske policije protiv civila i mirnih demonstranata na Kosovu, kao i sva dela terorizma od strane OVK ili bilo koje druge grupe ili pojedinaca, i svu spoljnu podršku za terorističke aktivnosti na Kosovu, uključujući i finansiranje, naoružavanje i obuku” – Savet bezbednosti, dakle, to osudjuje. Veoma cenjena međunarodna humanitarna organizacija, Human Rights Watch je takođe pratila i dokumentovala kršenja zakona i običaja ratovanja od obe strane u sukobu tokom vremenskog perioda obuhvaćenog optužnicom. U svom izveštaju o kršenju humanitarnog prava na Kosovu, koji je objavljen oktobra 1998. godine, a to je na trećoj stranici sažetka u delu „kršenja zakona ratovanja od strane OVK”, kaže se: „Albanska pobuna u obliku OVK je takođe kršila zakone ratovanja, tako što je kidnapovala civile i, po kratkom postupku, izvršavala pogubljenja, premda u manjoj meri nego što je to radila vlada. Radi se o kršenju međunarodnih standarda i oni moraju biti osuđeni.” Tužilaštvo će pozvati jednog posmatrača iz Human Rights Watch-a, koji je bio na terenu na Kosovu, i koji će iz prve ruke moći da ispriča Sudu šta je video i čuo. U to vreme, u oktobru 1998. godine, kada je Human Rights Watch objavio svoj izveštaj o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, OVK je izdala sopstveno saopštenje za javnost u kom potvrđuje da je bilo sukoba još u februaru te godine. 17. oktobra, izdato je saopštenje naslovljeno „OVK upućuje memorandum međunarodnoj zajednici”. Pri dnu

prve stranice piše: „Nakon pokolja albanskog stanovništva od strane Srba u Prekazu/Prekazi i drugim područjima u februaru ove godine, otpočeo je gorak rat između neravnopravnih strana, između, s a jedne strane, srpskih snaga, i sa druge strane, Albanaca. Human Rights Watch je bio toliko zabrinut situacijom i onime što se dešavalo na Kosovu, i onim što su obe strane činile, da je izdao upozorenje. Na stranici 75 izveštaja „Kršenja zakona ratovanja od strane OVK”, upozorava OVK, i navodi: „Zakoni internog oružanog sukoba sankcionisani zajedničkim članom 3 i protokolom 2 Ženevske konvencije s obavezni za obe strane, i njima se OVK pravno obavezuje da poštuje odredbe međunarodnog humanitarnog prava, kao što je zaštita ne-boraca, i zabran uzimanja talaca.” Dalje se govori, na temelju razgovora sa ljudima na terenu, obilazaka i poseta područja koja su bila izložena napadima OVK i koja su bila pod opsadom, kaže se: „Uprkos tim obavezama, OVK je počinila kršenja međunarodnog humanitarnog prava, uključujući uzimanje talaca, i, prema njihovom vlastitom priznanju, pogubljenja po kratkom postupku, najmanje 138 pojedinaca, prevashodno Srba, ali i Albanaca i Roma koje je OVK otela.” Dalje se kaže: „Neke operacije OVK su, izgleda, imale za svoju nameru da oteraju Srbe iz njihovih sela. Human Rights Watch je primio verodostojne izveštaje o događajima u Jelovcu/Jelovc, Kijevu/Kijevë, Gornjem Ratištu/Ratishi i Epërm, Dašinovcu/Dashinovc, i drugim selima, iz kojih su etnički Srbi bili prisiljeni da odu. U više slučajeva, stariji Srbi su odbijali da odu ili pobegnu i napuste svoje kuće. Neki od njih se trenutno vode kao nestali, ili se strahuje da su ubijeni.” Dalje se navodi: „OVK je napala neke Albance ili Rome za koje veruje da su kolaboratori srpske vlade.” Zabrinutost Human Rights Watch-a je da je OVK izdala upozorenje 12. jula 1998. godine, a to je na stranici 76 tog izveštaja, u kom piše, najpre: „Sve srpske snage, bilo da je to policija, vojska ili naoružani civili, su naši neprijatelji. Od samog početka, mi smo imali naša vlastita interna pravila za naše operacije”, što jasno pokazuje da OVK priznaje Ženevske konvencije i konvencije koje se odnose na vođenje ratova, premda nije imala priliku da ih potpiše. „Mi nismo za kidnapovanje, ali, iako su neki ljudi to doživeli, to su prevashodno bili albanski kolaboratori, a ne srpski civili.” Usled toga, na 11. stranici izveštaja, Human Rights Watch je izdao preporuku za OVK, pozivajući je da poštuje svoje obaveze prema međunarodnom humanitarnom pravu, da oslobodi sve zatočene civile, suzdrži se od napada na civile, i da ne pribegava tome da se zatočenicima ili civilima služi kao taocima, i da na humani način tretira srpske vojnike i policajce koje drži u zarobljeništvu.” Takođe osuđuje otimanje ljudi i zlostavljanje civila, i preporučuje OVK da se pridržava kodeksa vojnog ponašanja, tako što će kažnjavati otmice i kršenja međunarodnog humanitarnog prava, i da svi koji prekrše ta pravila, treba da odgovaraju. Pretresno veće u slučaju Limaj, naglašavam, nije moralo da utvrđuje nikakve zaključke u pogledu postojanja oružanog sukoba pre kraja maja 1998. godine. U tom predmetu, iznete su optužbe za udruženi zločinački poduhvat, koji je nastao pre maja 1998. godine, i trajao je makar do avgusta 1998. godine. Udruženi zločinački poduhvat u predmetu Haradinaj potiče od ranije. Jedan incident se ističe među mnogima koji su navedeni i u optužnici, i koji smo, takođe, spomenuli u našem pred-pretresnom podnesku. Reč je o *mens rea* i za njihov *actus reus*, za način delovanja OKV, i za način na koji su sprovodili svoj udruženi zločinački poduhvat. Tiče se, dakle, zločina koji su se odigrali 12. avgusta 1998. godine, tokom kog su dva posmatrača EU bila oteta, i na kratko bili držani u rukama OVK u Rzniću/Rzniq, u selu koje su kontrolisali *Crni orlovi* Balaja. Kao što

Pretno veće zna, EU je poslala posmatrače u zonu sukoba tokom ratova na Balkanu. Radilo se o diplomatama koji je trebalo da imaju slobodu kretanja i diplomatski imunitet, i da budu u stanju da se kreću kroz područja sukoba, kako bi posmatrali, nadzirali i izveštavali o onome što se događa između zaraćenih strana. 11. avgusta, njih dvojica, zajedno sa jedim albanskim prevodiocem i još jedim putnikom, ušli su u Rznić/Rzniq, koji je u to vreme bio pod kontrolom Balaja. To mesto je bilo granatirano od strane srpskih snaga. Kada su tamo stigli, zaustavili su ih vojnici OVK, tražeći da im se kaže ko su oni, i šta tamo traže. Vojnici OVK su uperili svoje oružje u te diplomate, i vikali su na njih: „Gde je međunarodna zajednica?” U skladu sa svojim načinom delovanja, oni su jednog od posmatrača optužili da je srpski špijun. Naredili su im da odu. Međutim, pre nego što su oni mogli da odu, došao je Idriz Balaj, sa još dvojicom vojnika, u jednom *Džipu*, i naredio je posmatračima da pođu sa njim do jedne zgrade u Rzniću/Rzniq, koja je bila štab OVK u tom mestu. Balaj je albanskog prevodioca smatrao kolaboratorom, jer se nalazio sa osobom za koju su smatrali da je srpski špijun, a zapravo se radilo o posmatraču EU. Pred tim diplomatama, Balaj je nogama i rukama udarao tog prevodioca, govoreći mu da je izdajnik, i da će ga ubiti, uperivši u njega pištolj. Balaj je posmatrače i tog albanskog prevodioca odveo u prostorije na spratu, i zatim ih je ispitivao, ponovo preteći da će ubiti tog prevodioca. Posle desetak minuta, došao je Haradinaj, koji je zatim nastavio sa tim ispitivanja te tri osobe u sobi na spratu, u štabu OVK. Haradinaj govori tečno engleski i francuski jezik, i tako im se i obraćao. On je na kraju odo te ljude do *Džipa*, i zatim je lično pretražio vozilo tih diplomata, znači diplomatsku imovinu, i pustio ih je da odu. Međutim, ono što je bitno je to da je Haradinaj, tokom ispitivanja, posmatračima rekao da je on, Haradinaj, čovek koji ima kontrolu nad tim područjem, i da niko ne može da izađe iz tog područja bez njegovog znanja i odobrenja. Jedan od tih posmatrača će dati svoj iskaz u ovom predmetu. On će opisati šta se dogodilo, i opisati na koji način su pripadnici OVK reagovali na Haradinaja, i da su ga poštovali. On će reći da su ga pozdravljali albanskim pozdravom stisnute pesnice. U svom iskazu će pokazati da je Haradinaj očigledno rukovodio stvarima. Takođe će reći Pretnom veću kako je prepoznao Brahimaja kao jednu od osoba koja je bila prisutna za vreme njihovog zatočeništva. Haradinaja će opisati kao pametnu i kontrolisanu osobu, čija su naređenja odmah izvršavana, bez pogovora. Opisati ga kao čoveka koji je imao potpunu kontrolu nad pripadnicima OVK u toj bazi, i da je njegova potpuna kontrola obuhvatala i to da li su ljudi iz EU bili slobodni ili ne. Vidim da je sada 15:45 h. Da li je ovo pravi trenutak za pauzu?

SUDIJA ORIE: Upravo sam hteo da vas podsetim da treba da pronađemo pravi trenutak u narednih pet minuta, ali ako vam to sada odgovara, prekinućemo sa radom na 25 minuta, i nastavićemo sa radom u 16:10 h. Tokom sledeće sednice ćete završiti sa svojim uvodnim izlaganjem.

(pauza)

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

SUDIJA ORIE: Pre nego što vam pružim priliku da nastavite, želeo bih da pokrenem jedno praktično pitanje. Najavljeno je da prvi svedok neće biti pozvan sutra – prvi svedok sa spiska. Da li će umesto njega doći neki drugi svedok, ili se radi samo o tome da jednostavno sutra nećemo imati svedoke?

TUŽILAC RE: Mi bismo zamenili tog svedoka jednim drugim svedokom. Ne radi se o zameni svedoka, već o zameni njihovog redosleda.

SUDIJA ORIE: U redu, recite nam ko je, bilo bi dobro da znamo.

TUŽILAC RE: Mogu da vam kažem. Samo trenutka.

SUDIJA ORIE: Kada govorimo o broju 2 sa spiska, molim da se ne pomene ime nijednog zaštićenog svedoka, za koga još uvek nisu zatražene zaštitne mere. Šta možemo da očekujemo, šta Odbrana može da očekuje? Da li ste sa njima razgovarali o tome?

ADVOKAT EMMERSON: Ukratko, mi ne znamo ništa.

SUDIJA ORIE: U redu, da vidimo da li možda gospodin Re može da nas upozna sa tim. Ne znam da li je ovo rešenje, ali, naravno, vi zadržavate pravo da kažete da niste spremni za nekog svedoka, ili da za njega nije obelodanjen materijal, itd.

TUŽILAC RE: Tužilaštvo želi da zameni redosled svedoka 1 i 2, a Odbrana je dostavila podnesak kojim traži izuzimanje oba ta svedoka. Postoji još jedno pitanje u vezi sa dodatnim materijalom.

SUDIJA ORIE: Dobro, to razumem. Znači, vi biste hteli da svedok koji je zakazan za sredu dođe sutra. To nam nije bilo jasno, ali sada bar znamo šta gospodin Re namerava.

ADVOKAT EMMERSON: Što se mene tiče, nema nikakvih prigovora u vezi sa svedokom 2, ako on bude pozvan za glavno ispitivanje sutra. Ja sam prošle nedelje napomenuo da nam je obelodanjeno oko 800 stranica u vezi sa tim svedokom, i to sredinom te nedelje. Ja sam rekao da ne znam šta će od toga biti relevantno. Ukratko, imamo jedan izveštaj od 300 stranica koji je potpuno irelevantna, jer ne obuhvata period optužnice. Imamo i beleške koje su veoma relevantne, i koje su pune sadržaja koji sada obrađujemo. Bilo bi nam teško da počnemo sa unakrsnim ispitivanjem sutra. Ukratko, to je ono što je bitno. Još jedna stvar. Gospodin Re je, u vezi sa svedokom 1, rekao da bi preko njega mogao da bude predložen ceo niz beleški, koje za sada postoje samo na srpskom jeziku. Kada je reč o tom svedoku, moguće nam je da zamislimo da bi sadržaj tih beleški mogao da bude relevantan i za ispitivanje svedoka 2.

SUDIJA ORIE: Gospodine Emmerson, ne bih želeo da intervišem u uvodnoj reči Tužilaštva, i želim da se samo ograničimo na najnužnije stvari. Ovo što ste sada pokrenuli možda nije hitno u ovom trenutku. Želim samo da se obratim drugom

timovima Odbrane. Da li ima prigovora na to da svedok broj 2 na spisku, koji je bio zakazan za sredu, počne sa glavnim iskaza sutra?

ADVOKAT GUY-SMITH: Nema problema. Ja gajim istu zabrinutost kao i gospodin Emmerson.

ADVOKAT HARVEY: Moja reakcija je potpuno istovetna, časni Sude.

SUDIJA ORIE: U redu. U tom slučaju... Naravno, postoji podnesak u vezi sa prvim i drugim svedokom o kom tek treba da donesemo odluku, i Pretresno veće će razmotriti šta da uradimo u vezi sa tim zahtevom. Mi nismo dobili nikakav odgovor – u stvari, jesmo, jedan veoma kratak odgovor, zar ne?

TUŽILAC RE: Mislite na podnesak koji je dostavljen danas? Ne, mi nismo još odgovorili.

SUDIJA ORIE: Ali, Pretresno veće jeste obavešteno da će doći do razmene stavova, i mislim da se radilo o tome –

ADVOKAT EMMERSON: Mi smo dodali nešto podnesku u aneksu A, u vezi sa onim što je Tužilaštvo poslalo 2. marta. Tu se navodi šta oni imaju nameru da izbace, i zatim se ponavlja kratka izjava u vezi sa kojom oni iznose zbog čega smatraju da je to prihvatljivo. Dakle, vi znate koji je osnovni stav Tužilaštva.

SUDIJA ORIE: Da, na to sam i mislio. Pretresno veće će do sutra ujutru razmotriti šta da radi u vezi sa tim podneskom, i dali će to imati uticaja na početak iskaza tih svedoka. Ali, za sada, prihvatamo da Tužilaštvo, bez obzira na originalni spisak svedoka, pozove svedoka koji je bio zakazan kao drugi, i koji je trebalo da svedoči u sredu – da taj svedok, znači, bude pozva sutra. Takođe, prihvatamo da Odbrana ne počinje sa svojim unakrsnim ispitivanjem pre srede. Gospodine Re, stvarno bih želeo da se držimo najbitnijih stvari. Ovo je bilo bitno zbog toga ko treba da se pojavi sutra, i zbog nekih drugih praktičnih pitanja. Sada možete da nastavite sa svojim uvodnim izlaganjem. Morate da završite do kraja ovog zasedanja.

TUŽILAC RE: Kako bismo pomogli Pretresnom veću, mi smo pripremili dve elektronski napravljene tabele, koje će biti na raspolaganju tokom celog suđenja. Zapravo se radi o fotografijama. Tu se prikazuju samo Radonjić jezero i relevantna područja koja su pokrivena optužnicom. Ispod toga, nalazi se fotografija na kojoj se vidi mesto na kom su pronađena tela, u blizini jezera. Kako bismo pomogli Pretresnom veću, želeo bih da se uveća ovaj deo satelitske fotografije, da bismo vam pokazali gde se nalaze lokacije i događaji o kojima će biti reč. Vidi se Haradinajeva kuća, selo Glodane/Gllogjan, Rznić/Rzniq, zgrada *Ekonomije*, betonski kanal, Dašinovac/Dashinoc, itd. Takođe možete da vidite – dozvolite mi samo da se približim. Razmera karte je od 10 kilometara. Ona se nalazi otprilike na trećini, tako da tu vidimo koja je razmera ovog područja, tj. kako je ono prikazano na karti. Da bismo to vizuelno

učinili još zanimljivijim, imamo i fotografski prikaz raznih lokacija o kojima ćete čuti, i o kojima ću govoriti uskoro, kada bude reči o telima. Ono što sada vidite na ekranu je karta zone Dukađin/Dukagjin, a samo jezero Radonjić se nalazi pri dnu ove karte. Počnimo od tačke A. Ovo prvo što vidite je selo Rznić/Rzniq, a ovo je raskrsnica na putu prema Glođanu/Gllogjan. Taj put prema Glođanu/Gllogjan je na desnoj starani. Iza nje vidite džamiju. To je Rznić/Rzniq, i tamo su bili zaustavljeni posmatrači EU. U sredini ove raskrsnice, nalazio se kontrolni punkt OVK. Sledeća fotografija, B, je jedan satelitski snimak na kom se vidi zgrada *Ekonomije*, to je gore desno, i zatim... Molim da se vratimo. U gornjem desnom uglu se nalazi zgrada *Ekonomije*, a pored toga je kanal, koji je veoma blizu. Ispod toga, pri dnu ovog puta se nalazi i Glavni štab OVK. Zamoliću da se vratite. Donja kućica, bila je tu malo pre – to je kuća Haradinajevih u selu Glođane/Gllogjan. Prvo ćemo vam prikazati Haradinajevu kuću. Ponovo ću vas zamoliti za satelitsku fotografiju. Zatim, to je Glavni štab OVK. To sada tako izgleda – nije tako izgledalo 1998. godine. Molim sledeću fotografiju. Sledeća fotografija je, dakle, zgrada *Ekonomije*. To su ostaci tog prostora. Ako pogledate, videćete da je tu jedan put, koji – molim da se vratite – put koji ide između ove dve zgrade, pravo prema Rzniću/Rzniq, a udaljenost je otprilike jedan do dva kilometra. Sa desne strane se vidi kanal, korito kanala. Ovde smo prvo pogledali ravno niz cestu, a zatim iz panoramske perspektive vidimo područje iz sredine te farme. Hvala. Molim da se vratite. Sada želim da vam pokažem kanal – on se nalazi tu. Tu vidimo dva označena područja. Prvo taj deo, da. Molim vas, uvećate mi to. Tu se ponovo vidi put. Ovde se pokazuje gde je sam kanal. Tu smo videli betonski deo kanala, posmatrano prema tom jezeru. Znači, kada se posmatra kanal koji ide prema jezeru, a prolazi kroz selo Rznić/Rzniq. Molim vas da napravite panoramski pogled. Hvala, molim vas za sledeću fotografiju. Jednu pre toga. Sledeće što ću vam pokazati je snimak Jablanice/Jabllanicë iz vazduha. Ovde vidite samo selo Jablanicu/Jabllanicë. U pitanju je jedan panoramski snimak. Sa desne, donje strane, vidite kuću Brahimaja, štab OVK. Molim da se vratimo malo u nazad. Ako se ovde zaustavimo, ukoliko pogledamo gornji deo fotografije, u tom smeru ćemo videti mesto na kom se nalazio zatvorenički centar u Jablanici/Jabllanicë. Sledeći snimak je snimak zatvoreničkog centra Jablanica/Jabllanicë. Ovo je zgrada, onako kako je izgledala prošle godine. Vidimo kako je to izgledalo, i sada dolazimo do kapije. Kapija pokazuje put u levo, koji vodi ka Jablanici/Jabllanicë, koja je udaljena oko jedan kilometar. Zaustavite se ovde. Sada možete da vidite tu napred, na snimku koji je ispred vas, to je ulaz u uništeni zatvorenički centar Jablanica/Jabllanicë. Ovako ta zgrada izgleda danas. Tu su bile kancelarije. Ispod se nalazio podrum, gde su držani zatvorenici. Ova fotografija je snimljena u avgustu prošle godine, i na njoj se vidi da tu ima vode. Slični uslovi su, kako će to svedoci reći, vladali i 1998. godine. Hvala vam. Sada bih želeo da nešto podrobnije predočim Pretresnom veću u vezi sa telima koja su pronađena u kanalu, i značaj stvari koje se odnose na to je taj da nas one upućuju na veze i na obrasce koji su postojali između onih koji su poslednji put viđeni u pritvoru OVK i tela koja su pronađena, bez obzira na to da li su identifikovana ili ne, i koja su izmešana sa leševima onih lica koje su poslednji put viđena u pritvoru OVK. Ako bismo mogli da se vratimo na satelitsku fotografiju? Na fotografiji vidite gde se nalazi Haradinajeva kuća, i gde se nalazi kanal. Vidite put, i vidite da je udaljenost mala između Haradinajevog imanja, betonskog kanala mala, *Ekonomije* i Rznića/Rzniq. Vidite i

zemljanu stazu koja vodi od Rznića/Rznić do kanala u kom su pronađeni leševi. Ono što je važno je to da je ovo područje kontrolisala OVK, u trenutku kada su žrtve nestale. Sledeća fotografija koju ću vam pokazati je fotografija koja pokazuje gde su pronađena tela. To je ova velika fotografija koja se sada nalazi u elektronskoj sudnici.

SUDIJA ORIE: Gospodine Re, meni bi bilo od velike pomoći ukoliko biste vi najpre na mapi pokazali na koje nas mesto vodite, a tek onda nam pokazali fotografije. Na ekranu vidimo sve sjajno, ali možda je zgodnije da vidimo to i na mapi.

TUŽILAC RE: Područje na koje vas vodim, časni Sude, je oblast kanala između Istinića/Isniq, koja nosi oznaku „betonski kanal”, i imanja *Ekonomija*.

SUDIJA ORIE: Da.

TUŽILAC RE: Ja sam sada to na mapi pokaza prstom. Ova oblast koju pokazujem rukama je ono što vam prikazujem. Ovo je snimak iz Rznić/Rznić koji gleda u pravcu kanala, betonskom delu kanalu, i spušta se do kanjona, koji nazivamo područjem ušća.

SUDIJA ORIE: Da, i nešto dalje vidimo jezero. Da li je to jezero?

TUŽILAC RE: Da, to je jezero.

SUDIJA ORIE: Ali, mislio sam na fotografiji, na ovoj fotografiji niže, na samom vrhu – da li je to jezero?

TUŽILAC RE: Da, to je jezero.

SUDIJA ORIE: Dobro, to je jezero, u redu, hvala.

TUŽILAC RE: Da li biste mogli samo da uvećate ovaj snimak? Hvala. Na ovoj mapi, mi smo pokazali gde su pronađena tela. Naznačena su i imena žrtava, ukoliko su bili poznata, ili njihov R-broj, odnosno broj koji su srpske vlasti dale ovim telima, tokom 1998. godine, kada su vršene ekshumacije. Ono što bih sada želeo da ispričam Pretresnom veću, jesu priče o nekim od ovih tela i kako su dospela na mesto na kom su otkrivene, a koje vidimo na mapi. Prva tela o kojima ću vam govoriti su tela Zenun Gashija, Misin Berishe, Sali Berishe, i četrnaestogodišnjeg Xhevata Berishe. To su tačke optužnice od 19 do 20. Zenun Gashi je bio romski policajac. On je bio na odsustvu od 1997. godine, jer se oporavljao od srčanog udara. On nije bio pristalica OVK. Živeo je u Kosturiću/Kosturiq. 1. avgusta 1998. godine, vojnici OVK došli su kod njega kući, i protiv-pravno su ga oteli. Odveli su ga u štab OKV u Rzniću/Rznić. Tamo je bio zadržan. Druga dva pripadnika romske nacionalnosti su takođe tamo bili zatvoreni – Misin Berisha, i njegov sin, Sali Berisha. Sva trojica su dovedeni iz Belajevog štaba OVK u Rzniću/Rznić, i odvedeni su na onu lokaciji na kojoj su tela pronađena. Oko 11. septembra 1998. godine, pronađena su ta tri leša. Bila su udaljena nekoliko metara jedan od drugoga. Nađeni su u delu u blizini betonskog zida. Molim samo da pokažete mesto

na kom su pronađena tela. Na svakom telu je bilo više povreda i rana od metaka. Oko Salija Brishe se nalazio konopac koji je bio savijen u omču. Pored tela, nalazilo se oko dva i po metra zardale bodljikave žice. Bodljikava žica je takođe bila vezana u omču. Takođe, u toj bodljikavoj žici su bili pramenovi duge crne kose, i koma istrulelog tkiva. Sada možete da vidite gde su pronađena tela. To je u blizini lokacije koju ću vam pokazati nešto kasnije, odnosno u blizini zida gde su vršena pogubljenja. Možete da vidite na osnovu fotografije lobanje tela R-4 - pitanju je Gashi – možete da vidite da mu je pucanu u glavu, i da štap koji prolazi kroz lobanju pokazuje kakva je bila putanja metka. Xhevad Berisha, četrnaestogodišnji sin Misina Brishe, i brat Salija Brishe, nestali su u junu ili julu 1998. godine. Njegovo telo je pronađeno nedaleko, oko pola metra udaljeno od oca i brata, u blizini zida gde su vršena pogubljenja. Takođe, postojala je rana od metka na njegovoj lobanji, a postojali su i višestruki prelomi na rukama i nogama. Autopsija koja je obavljena 2003. godine, i koju su sprovedli međunarodni forenzički stručnjaci, utvrdila je da je uzrok smrti bio pucanj u glavu. Bilo je više rana od metaka po njegovom telu. Odbrana ne spori identitet ovog konkretnog tela. Sada bih želeo da vam pokažem jednu od fotografija koja će biti prikazana u za koji trenutak. Ova fotografija pokazuje kakav je bio položaj tela u trenutku kada su ona pronađena. Malo pre je ta fotografija preletela preko ekrana, i ona pokazuje da su srpske vlasti u postupku ekshumacije tela, na svakom telu postavila markere. To su markeri koje možete da vidite sada ne ekranu. Kemajl Gashi – njegovo telo je označeno brojem 2. Telo Misin Berishe je označeno brojem 3, brojem 4 telo Zenuna Gashija. Vidite lica koja nose rukavice i svetlo-plave majice. Odmah pored je zid na kojem se nalaze rupe od metaka. Kasnije ćemo vam pokazati jednu fotografiju iz blizine na kojoj se to bolje vidi. Takođe je pronađeno i jedno neidentifikovano telo, R-1. Ono je pronađeno ispod tela koje je označeno brojem 11. Ono što je takođe važno, jeste to da je u pitanju majka svedoka 4, i ovo telo je pronađeno ispod tela koje nosi oznaku 4. Sledeća tačka o kojoj bih želeo da govorim je pitanje Idriza Hotija. To su tačke optužnice 21 i 22. On je bio šezdesetčetvorogodišnji kosovski Albanac i pripadnik jedne opozicione albanske partije. On je nestao 1998. godine na putu u Jablanicu/Jabllanicë i nameravao je da se pridruži OVK. Njegovo telo je pronađeno ispod tela Brishe, pored zida gde su vršen pogubljenja. Drugim rečima, telo nekoga ko je nestao, ili je poslednji put viđen u junu ili julu 1998. godine, pronađeno je ispod tela nekoga ko je viđen u pritvoru OVK u avgustu 1998. godine. Pored njegovog tela, odnosno Hotijevog tela, nalazilo se parče crnog električnog kabla, koji je sličan kablju pronađenom u štalama imanja *Ekonomija*, koje smo pokazali u elektronskoj sudnici. 2003. godine, profesor Hoff-Olsen, izvršio je ispitivanje i utvrdio je da je verovatni uzrok smrti bila povreda od pušcanog metka. Žrtvi je pucano u glavu i u lice. Ni u ovom slučaju, Odbrana ne spori identitet ovog tela. Tačke optužnice 21 i 22 - u pitanju su Velizar Stošić i Slavko Radunović. Velizar Stošić je bio Srbin koji je poslednji put viđen živ u julu 1998. godine, kada je napustio svoju kuću u Belom Polju/. Njegovo telo je pronađeno u blizini betonskog zida. Njegova lobanja, kao i ostale, imala je po sebi prostrelne rane, na njegovom telu su otkriveni višestruki prelomi. Autopsija koja je izvršena 2005. godine, i koju su izvršili međunarodni stručnjaci, utvrdila je da su uzrok smrti bili višestruki pucnjevi, odnosno rane iz vatrenog oružja po glavi i po nogama. Takođe, oko njegovog vrata je bio zavezana uska omča od debelog konopca, a pored njegovog tela je pronađena čaura koje je ispaljena iz puške. Fotografija koju ću

vam sada pokazati, fotografija koja se nalazi u sredini, pokazuje lobanju sa ranom od metka. Ovo telo je pronađeno pomešano sa ostacima Zdravka Radunovića. Radunović je nestao 18. jula 1998. godine iz svoje kuće. Zbog čega je ovo značajno? Ovo je značajno zato što će Radunovićeva žena dati iskaz da je njoj policija rekla da su joj muža oteli pripadnici OVK. Takođe, i po ovom telu je bilo rana od metaka, tako da imamo dva tela koja su pronađena zajedno, i oba imaju puščane rane od metaka po glava, i jedno od tih lica su oteli pripadnici OVK u julu 1998. godine. Odbrana ne spori identitet nijedne od ovih žrtava. Sledeća žrtva je Pal Krasniqi, što je obuhvaćenom tačkama optužnice 31 i 32. Pored Radunovićevog tela pronađeno je telo Pala Krasniqija. Zbog čega je ovo značajno? Ovo je značajno zato što je on poslednji put viđen u zatvoru OVK u Jablanici/Jabllanicë. Krasniqi je bio kosovski Albanac katoličke veroispovesti. 10. jula 1998. godine, on je otišao u štab OVK u Jablanici/Jabllanicë, i njega je tada optuženi Brahimaj pozvao da se pridruži. Međutim, on je bio optužen da je srpski špijun u roku od nekoliko dana, i navodno je takođe imao odnos sa jednom ženom srpske ili romske nacionalnosti. Posledica ove informacije je bila to da ga je OVK zadržala u pritvoru u zatvorskom centru Jablanica/Jabllanicë, u zatvoru koji sam vam ranije pokazao. Tu je svakodnevno premlaćivan, i nanete su mu grube povrede, upotrebom palice za bejzbol. Njegovo telo je pronađeno na fotografiji koja se sada vidi na ekranu. Imalo je višestruke prelome na nogama, što je u skladu sa pričom o premlaćivanju upotrebom bejzbol palice. Takođe, utvrđeno je da je imao povrede na glavi, po trupu i gornjim udovima. Međunarodni stručnjaci su 2003. godine utvrdili da us uzrok smrti višestruki pucnji iz vatrenog oružja. Odbrana ne spori da je u pitanju njegovo telo. Važno je to da je ova osoba, koja je bila u pritvoru OVK, u Brahimajevom zatvoru, da je telo te osobe pored Radunovićevog tela, za koga se takođe tvrdi da ga je oteo OVK, i ono je bilo izmešano sa ostacima dve osobe, koje su takođe nestale. Tačke optužnice 31 i 32, odnose se na sledeća lica – u pitanju su Nuriya i Istref Krasniqi. U pitanju je jedan par koji je živio u *Turjaku*. Svedoci će u svom iskazu potvrditi da su, oko 12. jula 1998. godine, vojnici OVK došli kod njih u kući i da je komandant OVK naredio da se oni odvedu u štab OVK u Glođanu/Gllogjan. To je bio štab optuženog Hardinaja. Mogući uzrok za ovo odvođenje je to da je taj par bio u dobrim odnosima sa svojim crnogorskim susedom. Zbog toga su oni, možda, u očima OVK izgledali kao kolaboratori. Njihova tela su pronađena zajedno 12. septembra 1998. godine u blizini zida gde su vršena pogubljenja. Sada ću vam pokazati kratak vodio snimak koji su snimile srpske vlasti 12. septembra 1998. godine.

(video snimak)

TUŽILAC RE: No ovom snimku se iz blizine vide rupe od metaka na zidu duž kanala. Broj 14 i broj 15 su tela Nuriye i Istrefa Krasniqija. Njih možete da vidite na video snimku pored cipela. Njihova tela su pronađena zajedno 12. septembra, na dana kada je načinjen ovaj snimak, odmah pored zida na kom postoje rupe od metaka. Prelomi na lobanji Nuriye su u skladu sa ranama od metaka, a telo Istrefa je pronađeno pored tela njegove žene.

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

(kraj video snimka)

TUŽILAC RE: Međunarodni forenzičarski stručnjaci, kasni su utvrdili da su uzrok smrti bili višestruki pucnji u grudi. Sledeći slučaj o kom želim da govorim su dva starija pripadnika srpske nacionalnosti. To su tačke optužnice 21 i 22, koje se odnose na Vukosavu Marković i Darinku Marković. Vukosava Marković je rođena 1927. godine, a Darinka Marković 1932. godine. One su živele Gornjem Ratištu/Ratishi i Epërm, koji je, kao što vidite na mapi, veoma blizu Rznića/Rzniq, odnosno Haradinajevog štaba u Glođanu/Gllogjan. U vreme kada su nestale, u aprilu 1998. godine, one su bile poslednji preostali Srbi koji su živeli u tom selu. Njihova tela su pronađena zajedno, u blizini betonskog kanala, u blizini mesta na kom su vršena pogubljenja. Odbrana spori identitet ovih tela. Sledeće telo koje je pronađeno pored zida za pogubljenje je telo Kemajla Gashija, koje je obuhvaćeno tačkama optužnice 31 i 32. On je bio Albanac sa Kosova iz Peći/Pejë. Protiv njega su iznete neke optužbe. Njegov sin, Medin, se pridružio OVK u Baranu/Baran u leto 1998. godine. Tamo je komandant OVK optužio starijeg Gashija, odnosno Kemajla Gashija, da je srpski špijun. Njegov sin, koji se nalazio u štabu OVK u Baranu/Baran, čuo je kako njegov otac vrišti od bola iz susedne sobe. Svog oca je poslednji put video u štabu OVK u Baranu/Baran. Ovo je značajno zbog toga što je on, Kemajl Gashi, pronađen u delu pored zida za pogubljenje u blizini Misina Berishe. Autopsija iz 2003. godine, koju su sproveli međunarodni stručnjaci, otkrila je da postoje prelomi lobanje i višestruki prelomi tela, što je u skladu, naravno sa bolnim kricima koje je njegov sin čuo kako dopiru iz susedne sobe. Takođe, ono što je možda prouzrokovalo njegovu smrt, jesu povrede karlice iz vatrenog oružja. Odbrana ne spori identitet ovog tela. Sledeći slučaj je slučaj porodice svedoka 4, iz aprila 1998. godine. Naoružani vojnici OVK su počeli da maltretiraju porodicu svedoka 4, koji je živio u Donjem Ratištu/Ratishi i Ultë. Vojnici OVK su upali u njihovu kuću. Tražili su oružje, i pretili su im. Optuženi Balaj je lično učestvovao, u više navrata, u ovim napadima. U aprilu ili maju 1998. godine, vojnici OVK su odveli sestru svedoka 4 u štab OVK, u Balajev štab u Rzniću/Rzniq. Ona od tada, kao i mnogi drugi, nikada više nije viđena. Nije se vratila kući, i smatra se da je mrtva, i da su je ubili pripadnici OVK. Između 10. i 14. avgusta 1998. godine, Balaj i njegovi vojnici OVK su se vratili u kuću svedoka 4 i ispitivali njenu majku. Odveli su je, i mesec dana kasnije, negde 11. septembra 1998. godine, telo majke je pronađeno blizu zida za pogubljenja, pored jednog neidentifikovanog tela. Sada vidite fotografiju i vidite kako je telo pronađeno blizu tog zida za pogubljenja. Tu piše „R-11, majka svedoka 4”. Njeno telo je, zapravo, pronađeno ispod neidentifikovanog tela, a to neidentifikovano telo je kasnije označeno sa R-1. Značaj ovoga je to da je 2003. godine međunarodni forenzičar, profesor Hoff-Olsen, utvrdio da je uzrok smrti neidentifikovane osobe R-1 povreda iz vatrenog oružja na glavi. Majka svedoka 4 je pronađena pored tela R-1, koji je ubijen iz vatrenog oružja, pucanjem u glavu. Njeno telo je sadržalo više povreda iz vatrenog oružja u predelu karlice. Jedan međunarodni forenzičar je utvrdio da se radi o povredama iz vatrenog oružja, koje su uzrokovale smrt majke svedoka 4. Odbrana ne osporava da je to telo zaista telo majke svedoka 4. Svedok 4 je imala i sestru,

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

i negde krajem leta i početkom jeseni 1998. godine, Balaj i neki drugi vojnici OVK su došli u njihovu kuću u Donjem Ratištu/Ratishi i Ultë. Oni su provalili kroz vrata, uperili su puške u porodicu, ispalili su više hitaca i oteli su drugu sestru. Sećate se da je prva sestra nestala bez traga, a da je majka pronađena mrtva pored kanala. Nekoliko dana kasnije, telo druge sestre je pronađeno u jednoj šumi, nekih dvadesetak kilometara od Donjeg Ratišta/Ratishi i Ultë. Njeno telo je imalo rane od metaka iza uva, i grkljan je bio prerezan. Doktor Gasior, jedan međunarodni stručnjak, je 2005. godine utvrdio da je uzrok smrti viš rana iz vatrenog oružja. Odbrana ne osporava da je to telo, telo koje je pronađeno u šumi, telo sestre svedoka 4. Oko 13 leševa je pronađeno kako pluta u kanalu u području ispod onih kaskada koje se vide na fotografiji. Videćete sada na ekranu to donje područje. Jedan mehanički inženjer, koji je radio na sistemu snabdevanja vodom iz jezera, doći će da svedoči, i on će vam reći da ti leševi nisu mogli da stignu do kanala sa nekog područja koje nije bilo pod kontrolom OVK. On će vam reći kako je taj kanal bio napravljen 1995. godine, i kako su izgledale te kaskade, i reći će vam da je bilo otprilike 30 ili 40 kaskada. Voda teče sa mesta Gornja Luka/Luk i Epërm što je nekoliko kilometara udaljeno od Rznića/Rzniq. Tamo je napravljen jedan sistem kako bi se sprečilo da niz kanal prolaze stvari koje imaju veći prečnik od pet santimetara. Pored toga, područje u Donjoj Luci/Luk i Ultë je bilo pod kontrolom OVK u tom periodu između marta i septembra 1998. godine. Međutim, područje koje je najbliže mestu na kom su pronađeni leševi, bilo je pod kontrolom OVK. U relevantnom periodu 1998. godine, bilo je puno ostataka velikih stabala i sedimenata, starih vozila i đubreta. Vraćićemo se na tu fotografiju. Pri samom dnu fotografije, vidi se raznorazno đubre, i veći komadi otpada. Leševi su jedino mogli da budu pušteni u kanal sa područja koje je bilo unutar teritorije pod kontrolom OVK. Kao primer kontrole OVK nad tim područjem, jedan srpski svedok će svedočiti pred Pretresnim većem da je krajem aprila 1998. godine, on uhapšen na raskršnici puta ka Glođanu/Gllogjan, i da je to uradilo pet naoružanih vojnika OVK, koji su bili sakriveni ispod betonskog kanala koji prolazi preko puta. Sada bih želeo da pređemo na tačke 15 i 16 optužnice. Reč je o ?/Hodži i Karelu Gashiju. Otprilike 20. jula 1998. godine, Isuf Hoxha, Albanac sa Kosova, i Hajrula Gashi, koji je napravio tu grešku da se oženio Srpkinjom, putovali su autobusom iz Đakovice/Gjakovë za Prištinu/Prishtinë. Na putu koji je vodio za Mališevo/Malishevë, a to je blizu Dulje/Dulë, sam Haradinaj, optuženi Haradinaj, i drugi pripadnici OVK, ušli su u autobus, i Haradinaj je tada rekao da traži Hajrula Gashija i još jednu osobu, Isufa Hoxhu. Haradinaj i vojnici OVK, doveli su dvojicu ljudi iz autobusa, i ukrkali su ih u jedna crni golf, koji nije ima registarske tablice, i odvezli su ih ka Glođanu/Gllogjan. Oni su poslednji put viđeni dok ih je Haradinaja držao u zatočeništvu, dok su išli ka njegovom štabu u Glođanu/Gllogjan. Njihovi leševi su pronađeni 12. septembra 2002. godine, nekih 670 metara nizvodno od onog betonskog dela zida blizu izvora. Na fotografiji koju vam sada pokazujem na ekranu, vidite telo Hajrula Gashija, onako kako je ono izgledalo kada su ga pronašle srpske vlasti. Želeo bih da sada pređemo na tačke 21 i 22 optužnice. Tu se govori o Kujtimu Imeraju. Otprilike 10 metara od tih leševa, pronađen je njegov leš, i njega su vojnici OVK oteli pod komandom Dervic Ukalja, koji je došao u njegovu kuću u selu. N je bio optužen da saraduje sa Srbima, i zbog toga su ga oteli i ubili, i njegovo telo je bačeno u kanal. Zatim, tačke 17 i 18 optužnice. Illira Frokkaj je bila kosovska Albanka katoličke veroispovesti sa Kosova. Na kontrolnom punktu u

Glodanu/Gllogjan, nju je zaustavio Balaj, zajedno sa nekoliko pripadnika OVK. To je bilo u avgustu 1998. godine. Njeno telo je pronađeno blizu crvenog vozila marke *Opel*, koji je OVK prisvojila. Telo je bilo spaljeno i plutalo je niz kanal. Njen muž, Tush Frokkaj, koji je bio sa njom kada su zaustavljeni na kontrolnom punktu – nikada više nije viđen. Njegovo telo nije pronađeno. Njeno telo jeste pronađeno, u vodi, nizvodno od mesta gde je OVK vršila pogubljenja. Samo su pripadnici OVK bili u stanju da tu bace njeno telo, na području koje je bilo pod njihovom kontrolom. Još jedno neidentifikovano telo, koje ima oznaku R-18, pronađeno zajedno sa njenim lešom u kanalu. Još jedan sprski par, Milka i Milovan Vlahović, kojima se bave tačke 10 i 11 optužnice, živeli su u Ratištu/Ratishi. Bili su stariji ljudi, i ostali su tu da žive, nakon što su svi drugi Sr bi b ili prognani ili su pobjegli u aprilu 1998. godine. Milka Vlahović je rođena 1923. godine, a Milovan Vlahović je rođen 1935. godine. Oni su nestali u aprilu 1998. godine iz tog sela. U septembru su sprski ronionci pronašli Milovanovo telo u jednoj reci, koja je bila povezana sa kanalom. Pronašli su nekoliko kostiju koje su pripadale njegovom telu, i jednu cipelu. Stepen raspadanja leša se poklapa sa pretpostavkom da je on ubijen između aprila i avgusta 1998. godine. Odbrana ne osporava identitet tog leša, a njegova supruga, koja nije viđena živa od 1998. godine, nikada nije pronađena. Izveštaj Human Rights Watch-a o kome sam ranije govorio, zapravo govori o nestanku tog bračnog para. Izveštaj, a on je sada na ekranu, odnosi se na Daru i Vukosavu Vujošević, i Milku i Milovana Vlahovića. Prema rečima Fonda za humanitarno pravo i Amnesty International-a, većina Srba je pobjegla iz svojih kuća iz Gornjeg Ratišta/Ratishi i Epërm, kada je OKV preuzela kontrolu nad tim selom. Vujoševići - Dara, stara 69 godina, i Vukosav, star 65 godina, zajedno sa Vlahovićima - Milka, stara 62 godine, i Milovan, star 60 godina – odlučili su da ostanu u selu, i trenutno se ne zna gde su oni. Kao što ste već čuli, jedan od tih leševa je pronađen u septembru 1998. godine. Druga dva leša su pronađena – izvinjavam se, napravio sam grešku – pronađeno je Milkino telo, a Milovanov leš nikada nije pronađen. Dva tela su pronađena u jednoj plitkoj grobnici, blizu raskrsnice koja vodi ka Dašinovcu/Dashinovc. To su bili leševi Slobodana Radoševića i Miloša Radunovića, dvojice Srba koji su živeli u Dašinovcu/Dashinovc. Šta se sa njima desilo? Ono što se njima dogodilo je da su, poslednje nedelja aprila 1998. godine, nekih 10 vojnika OVK došli u njihovu kuću. Čuli su se pucnji, i vojnici su ubrzo otišli ka Dečanima/Dečan. U septembru 1998. godine, pronađeni su njihovi leševi, i na fotografiji vidite kako su njihova tela izgledala kada su pronađena blizu puta, zajedno sa njihovom ličnom imovinom. Forenzička analiza je pokazala da se u lobanji Slobodana Radoševića nalazila rupa koja odgovara rani od metka. U izveštaju Human Rights Watch-a, takođe se govori o njihovom nestanku. Na 83. strani tog izveštaja se kaže: „Slobodan, star 64. godine, Milica, stara 59 godina, i Miloš Radošević, bili su jedini Srbi koji su ostali u Dašinovcu/Dashinovc, kada je OVK preuzela kontrolu 22. aprila 1998. godine.” Sada ću preći na sledeću stranu. Reč je o nestancima ljudi za koje se veruje da su ubijeni. Pogledajmo sada tačke optužnice 23. i 24. Reč je o Ivanu Zariću, Agronu Berishi i Burimu Bejti. Vojnici OVK su oteli Ivana Zarića, Srbina, i Agrona i Burima Berishu, dok su oni bili u mlinu u Gramočelju/Gramacel. Odvedeni su u štab OVK u Jablanici/Jabllanicë, gde su pretučeni. Brahimaj je preko radio veze Haradinaju da je zarobljeno troje ljudi. Haradinaj i Balaj su zatim došli u štab, ali se nastavilo sa premlaćivanjem. Kasnije, dok se služila hrana starešinama OVK, uključujući i

Haradinaju, Balaj je srpskom momku odsekao uvo nožem, a Haradinaj je nastavio da večera. Brahimaj je rekao da će se, citiram: „izdati dokumenti za Drenicu/Dreničë”. To je, zapravo, bio eufemizam za pogubljenje. Balaj je tu trojicu odveo. Čućete iskaz da njih trojica nikada više nisu viđeni. Poslednji put su viđeni dok su ih trojica optuženih držali u zatočeništvu. Pretpostavlja se da su ih ubili dok su bili u zarobljeništvu OVK. To je jedini zaključak koji je moguće izvesti na osnovu svih dokaza koje ćete videti. Human Rights Watch je izvestio o tom incidentu u avgustu 1998. godine u svom izveštaju. U njemu piše: „Otmice Roma. Prema tvrdnjama Fonda za humanitarno pravo i novina *Blic*, Burim Bejta i Agron Berisha, obojica Romi, i Ivan Zarić, etnički Srbin, otišli su iz Dolca/Dolac 20. maja za selo Grabanicu/Grabanicë. U Avgustu 1998. godine, još uvek se ne zna gde se oni nalaze.” Informacije o tome šta se njima desilo potiču od svedoka sa kojima je Tužilaštvo razgovaralo, nakon što je Human Rights Watch podneo taj izveštaj. Pronalaženje tih leševa blizu zida za pogubljenje pored kanala, nije nikakva slučajnost. Posmatrači ECMM-a, koje su Balaj i OVK bili zarobili, a koje je Haradinaj oslobodio u avgustu 1998. godine, otišli su do tog područja kanala 18. septembra 1998. godine. Jedan nezavisni posmatrač koji je bio oficir u vojsci jedne od članica EU, a koga su optužili da je srpski špijun, će svedočiti pred Pretresnim većem, on će vam reći da su, kada je tamo bio, kod zidova kanala jasno mogli da se vide se vide tragovi od metaka, što je očigledno ukazivalo na to da su tu ubijani ljudi.

(video snimak)

TUŽILAC RE: On je tamo bio tokom ekshumacije leševa. Sada vidite video snimak na kom se vidi kako se pronalaze tela, i vidite tragove od metaka neposredno iznad lopate. Ono što sada gledate je jedan video snimak koji su snimile srpske vlasti prilikom ekshumacije tela u septembru 1998. godine. Posmatrači su videli leševe, koji su bili u poodmakloj fazi raspadanja.

(kraj video snimka)

TUŽILAC RE: Dakle, za posmatrača koji je bio na tom području, koji je video sukobe između OVK i MUP-a i srpske vojske, i koji je znao ko je imao kontrolu nad kojim područjem i kada – njemu je bilo jasno da su oni bili ubijeni u periodu u kom je OVK imala kontrolu nad tim područjem. On je pred vama posvedočiti da nije bilo nijednog Srbina u tom području pre srpskog napada. To je bilo krajem avgusta i početkom septembra 1998. godine. To je u potpunosti konzistentno sa onim dokazima na koje sam vam ukazao, kada su ljudi poslednji put viđeni živi i onda kada su pronađeni njihovi leševi. Nekoliko stotina metara dalje od grobnice, kao što možete da vidite na ovoj velikoj fotografiji, nalazio se teren za obuku *Crnih orlova*, na poljoprivrednom dobru *Ekonomija*. Posmatračima je bilo očigledno da je OVK imala kontrolu nad tim područjem onda kada su leševi tu bačeni. Sada ćete na karti videti da je to poljoprivredno

dobro, *Ekonomija*, veoma blizu, odnosno u sredini između onog betonskog kanala gde su pronađeni leševi, i štaba u Glođanu/Gllogjan i Haradinajeve kuće. Videćete put koji ide od štaba OK ka *Ekonomiji* i betonskom kanalu. Skender Kuqi, kojim se bavi tačka optužnice 31 i tačka 32, je osoba čije telo nije pronađeno na mestu pogubljenja, niti na lokaciji kod jezera Radonjić. Reč je o osobi koja je ubijena dok je bila držana od strane OVK, i on je umro u bolnici. Reč je o jednom Albancu sa Kosova. Poput mnogih drugih, njega su oteli vojnici OVK. On je otet 11. jula 1998. godine, i odveden je u štab OVK u Jablanici/Jabllanicë. Tamo, dok je bio zatvoren zajedno sa Palom Krasniqijem - a Krasniqijevo telo je ono telo o kom sam govorio ranije, koje je pronađeno na mestu pogubljenja – je bio teško pretučen tupim predmetom. On je u jednom trenutku pokušao da pobegne iz zatvora u Jablanici/Jabllanicë zajedno sa gospodinom Krasniqijem, međutim, to im nije uspelo. OVK je otvorila vatru na njih, zatim ih je uhvatila, i vratila ih je nazad u zatvor. Pripadnici OVK, uključujući i optuženog Brahimaja koji sedi u ovoj sudnici, teško su ga pretukli. Svedok 12 će svedočiti o tome. On će govoriti o dobro poznatim optužbama. On je čuo kako optuženi Brahimaj optužuje Kuqija da je špijunirao za Srbe. To je bila dobro poznata optužba koja se iznosila o mnogima čija tela su kasnije pronađena prebijena. Dok je bio u Jablanici/Jabllanicë, Skender Kuqi je bio toliko prebijan, i to je uglavnom činio Brahimaj i neki drugi vojnici OVK, da se njegovo telo nadulo i on nije bio ustanju da diše zbog povreda grudnog koša. Njegov bubreg je izašao kroz ranu, a jezik mu je jednostavno visio beživotno iz usta. Izgledao je kao da je mrtav. Međutim, Haradinaj, koji je bio prisutan, je naredio da ga odvedu u bolnicu. To je bilo u julu, 16. jula 1998. godine. Međutim, taj čovek je umro u bolnici. Od 13 tela u vodi u kanalu, 8 njih je imalo rane iz vatrenog oružja po sebi, često brojne, ili frakture koje su bile konzistentne sa tim da je na njih otvarana vatra. Svi su imali višestruke frakture. Ništa od toga se nije poklapalo sa slučajevima pad ili drugih povreda nanesenih pre smrti. 18 do 20 tela je pronađeno na zemlji u blizini betonskog zida. 17 tela je imalo rane iz vatrenog oružja, često više njih, uglavnom u lobanji, po trupu i grudima. Časni Sud, e ti dokazi koji se tiču pucanja iz vatrenog oružja, poklapaju se sa tim da su te osobe bile pogubljene tako što su bile streljane kod tog zida. Još jedan forenzički dokaz su i čaure koje su tamo pronađene. 124 čaure su pronađene na tri lokacije – Dašinovac/Dashinovec, *Ekonomija* i jezero Radonjić. Dozvolite mi da objasnim kakvo značenje to ima. Vratićemo se na jutro 24. marta 1998. godine. Tada je došlo do razmene vatre između OVK i MUP-a u selu Dubrava/Dubrave. Snage MUP-a su blokirale to područje i pronašle neke čaure. Mi ćemo pokazati balistički izveštaj koji sadrži analizu tih čaura, na kojima postoji sličan trag kao i na onim čaurama koje su pronađene 24. marta 1998. godine, kada su pripadnici MUP-a uspeli da zarobe dva vojnika OVK. Optuženi se, pod tačkama 35, 36 i 37 terete za silovanje, progon, što su zločini protiv čovečnosti, i za ratni zločin. Svedoci 1 i 2 su živeli u Rzniću/Rzniq. Oni nisu kosovski Albanci. U julu ili avgustu 1998. godine, Balaj je došao u njihovu kuću sa nekim vojnicima OVK, oteo ih je, i odveo do svog obližnjeg štaba. Balaj je bacio svedoka 1 u jedan bunar, ali je svedoka 2, a to je bila supruga svedoka 1, uveo u kuću, i nju je tamo ispitivao, tvrdeći da saraduje sa Srbima. Svedok 2 će pred Pretresnim većem reći da je on naredio drugim vojnicima da napuste prostoriju, a zatim je on, Balaj, nju nekoliko puta silovao. Još jedan ozbiljan ratni zločin za koji se oni terete je i otmica. Molim vas da pogledate tačke 33 i 34 optužnice. Otrpilike, 23. maja 1998. godine, vojnici OVK su oteli kosovske Albance

Nasera Liku i Fadila Fazliju, koji su bili meštani Grabanice/Grabanicë. Optužili su ih da podržavaju Demokratsku ligu Kosova. Zatim su odvedeni u štab OVK u Jablanici/Jabllanicë, znači u Brahimajev štab, gde su im trojica optuženih i drugi pripadnici OVK pretili. Sam Haradinaj im je rekao da ne mogu da ostanu da žive na Kosovu ako ne budu pomogli da se selo oslobodi od Srba. Kasnije su bili pušteni na slobodu. Sredinom jula 1998. godine, Brahimaj lično, i ostali pripadnici OVK, oteli su Nasera Liku iz njegove kuće, silom su ga ubacili u gepek vozila, i odveli su ga u štab u Jablanici/Jabllanicë. Haradinaj je bio prisutan. On lično je naredio svojim ljudima da prebiju Liku, rekavši jednom vojniku OVK, zvanom Bandash, da, citiram, „uradi svoj posao”. To je značilo da ga prebije. Bandash je navalio na Liku sa palicom za bejzbol. Balaj mu je pretio smrću, a Haradinaj ga je pljuvao u lice. Tamo su ga držali tri dana, u podrumu punom vode u Jablanici/Jabllanicë. To sada vidimo na ekranu. Bio je izložen redovnim prebijanjima. Fotografija koju vidimo na ekranu, snimljena je nekoliko godina kasnije, i ona pokazuje da je ta podrum pun vode, a svedoci će u svojim iskazima da je slična situacija vladala i u vreme kada su tu bili zarobljeni. Lika je uspeo da pobjegne pošto je Brahimaj saznao da on zna da kuva, pa ga je zato zaposlio u kuhinji, odakle je on uspeo da pobjegne. Centru u Jablanici/Jabllanicë, je funkcionisao od aprila 1998. na dalje, pod kontrolom i direktivama tri optužena. Služio je za zatvaranje, zlostavljanje i terorisanje osoba koje su smatrane neprijateljima, osoba za koje se verovalo da saraduju sa srpskim režimom, i dasu protivnici OVK. To su bili Romi sa Kosova, kosovski Albanci katolici, i ljudi koji su bili posebno podložni tome da budu proglašeni špijunima, kolaboratorima ili neprijateljima OVK. Prema njima je postupano u svetlu takvih optužbi. Ono što vidimo sada je u skladu sa politikom OVK koju smo već naveli, politikom koja je vođena u skladu sa udruženim zločinačkim poduhvatom sprovođenja terora nad zamišljenim ili percipiranim protivnicima OVK. Na primer, u avgustu 1998. godine, OVK je proglasila u jednom svom saopštenju da će preventivne mere takođe biti preduzete i protiv određenih kolaboratorskih elemenata. U mom kratkom prikazu danas, ja sam naveo te preventivne kaznene mere protiv kolaboratora, i te mere su bile toliko kaznene i preventivne, da ti ljudi više ništa ne bi mogli da urade, jer bi bili mrtvi. Iako Haradinaj nije bio komandant tog objekta, on ga je redovno posećivao. Od raznih pripadnika OVK koji su bili uključeni u mučenja, Balaj je bio najzloglasniji od svih njih.

SUDIJA ORIE: Da li možete da mi kažete koliko vremena vam je još potrebno? Ja sam već rekao da imate dve sednice za uvodnu reč za Tužilaštvo, i jedna sednica za Odbrana. Sada smo već potrošili skoro dve trećine predviđenog vremena.

TUŽILAC RE: Pa, završiću... U kom trenutku ćemo imati pauzu?

SUDIJA ORIE: Da, naravno, imao sam na umu da bi pauza trebalo da bude za pet minuta. Ta pauza treba da traje 20 minuta, i onda će Odbrana imati sat i 20 minuta vremena za svoju uvodnu reč. Gospodine Re, četiri puta ste nam rekli da je u podrumu bilo vode. Želim samo da vam kažem, kao primer, da smo to shvatili već prvog puta. Videli smo fotografiju, ali ste vi i dalje to ponavljali uz tu fotografiju. Molim vas da se malo više usredsredite na davanje potrebnih informacija. Da li će vam sedam minuta biti dovoljno? Izvolite.

TUŽILAC RE: Optuženi se takođe terete za niz tačaka koje se odnose na deportacije. Posmatrači za ljudska prava će u sudnici govoriti o raznim svojim razgovorima sa preplašenim pripadnicima srpskog naroda u aprilu 1998. godine. Govoriće o tome da je rezultat kampanje proterivanja srpskih civila OVK, bilo to da je sredinom aprila 1998. godina većina srpskog stanovništva otišla iz tog područja, u velikom strahu, do Dečana/Dečan, koji su bili pod kontrolom srpskih snaga. Takođe će reći i da je do maja OVK kontrolisala zonu Dukađin/Dukagjin, da je ona bila pod kontrolom i komandom Haradinaja, i da je u toj zoni OVK uglavnom postigla svoj cilj, koristeći se taktikom koju sam naveo.

SUDIJA ORIE: Gospodine Re, sada su prevodioci žrtve toga da ste ubrzali. Vidim da francuski prevod kasni već nekoliko redova. Molim vas, probajte da završite normalnom brzinom za ovih sedam minuta.

TUŽILAC RE: Učiniću to. Koristiće se taktikom koju sam već ranije u svom izlaganju opisao, oni će opisati kako je do maja 1998. godine OVK, koja je bila pod kontrolom Haradinaja, u zoni Dukađin/Dukagjin u velikoj meri postigla svoj cilj, a to je bilo proterivanje Srba. Optuženi se terete i za zločine protiv čovečnosti. Merilo za to je da oni moraju biti široki i sistematske prirode, i da tim zločinima mora biti izloženo civilno stanovništvo. Na osnovu onoga šta sam danas rekao, na osnovu lokacije, priroda toga što se događalo jeste sistematska. U područjima u kojima se to dogodilo, unutar zone Dukađin/Dukagjin, taj napad jeste bio širok, sistematske prirode i, kao što može da se vidi na ekranu, žute oznake označavaju ubistva, zelene zatočavanje, crvene su otmice, a plave su nestanci. Ovaj prikaz grafički dovoljno dobro ilustruje gde je dolazilo do napada na civilno stanovništvo, širom te zone. Dakle, radilo se o sistematskom napadu, koordinisanom napadu, koji je bio svestan i nameran. Pošto bude saslušalo sav dokazni materijal, Pretresno veće neće imati nikakve sumnje u to da su optuženi koordinisali, učestvovali i koristili se drugim osobama, kako bi rukovodili ovim širokim, sistematskim napadima na civilno stanovništvo u zoni Dukađin/Dukagjin, u periodu od marta do septembra 1998. godine.

SUDIJA ORIE: Hvala, Gospodine Re. Pre nego što odemo na pauzu, gospodine Emmerson, da li postoji nešto novo u vezi sa tim da li će gospodin Haradinaj iskoristiti priliku da se izjasni prema *Pravilu 98 bis*? To je do nedavno bilo nejasno.

ADVOKAT EMMERSON: Časni Sude, on neće iskoristiti to svoje pravo.

SUDIJA ORIE: Neće, dobro. U redu. Pretpostavljam da ćete vi biti u stanju da završite za sat i 20 minuta?

ADVOKAT EMMERSON: Da.

SUDIJA ORIE: U redu. U tom slučaju, prekidamo sa radom do 17:40 h.

(pauza)

SUDIJA ORIE: Gospodine Emmerson, imate reč.

UVODNA REČ ODBRANE OPTUŽENOG HARADINAJA: ADVOKAT EMMERSON

ADVOKAT EMMERSON: Zamolio bih vas da sada na ekranu prikazete kartu područja.

SUDIJA ORIE: Da, video sam je na trenutak. Da, evo, ponovo se pojavila. U redu.

ADVOKAT EMMERSON: Dozvolite mi samo trenutak. Kao što je Tužilaštvo i samo reklo u svom uvodnom izlaganju, optužnica u ovom predmetu se razlikuje od optužnica koje se obično nalaze pred ovim Međunarodnim sudom u čitavom nizu pogleda. Nema navoda o masovnim ubistvima ili o širokim uništavanjem kuća i imovine. Ova optužnica je zapravo samo jedan sklopljeni mozaik pojedinačnih navoda protiv osoba koje su optužene zajedno sa gospodinom Haradinajem. Oni su skupljeni zajedno sa iskazima malog broja svedoka, njih možda tri ili četiri, koji tvrde da su videli Ramusha Haradinaja na mestu na kom su počinjeni određeni zločini, za koje se on tereti. Za svakog od tih svedoka, moguće je pokazati da su nepouzdana, a da je dokazni materijal ili iskaz koji nameravaju da iznesu protiv gospodina Haradinaja – netačan. Ostavivši to po strani, teza Tužilaštva u vezi sa gospodinom Haradinajem se oslanja na navodni udruženi zločinački poduhvat. Da bi se razotkrila netačnost tih tvrdnji, biće potrebno da se, tokom ovog suđenja, analizira formiranje i razvoj OVK na zapadnom Kosovu, u kontekstu ciljeva srpskih snaga koje su delovale u tom regionu. Tužilaštvo je od vas zatražilo da pažljivo obratite pažnju na geografiju. Mi se sa tim slažemo. Međutim, želeli bismo takođe da vas zamolimo i da od samog početka posvetite pažnju hronologiji. Ja ću sada, u svom uvodnom izlaganju, govoriti o tim temama. Časni Sude, optužnica se odnosi na period tokom 1998. godine, kada je OVK tek pokušavala da sprovede svoje formiranje. Tokom prve polovine 1998. godine, OVK je bila sastavljena od malog broja predanih boraca, kao što je bio Ramush Haradinaj, zajedno sa jednim većim brojem loše opremljenih i neobučanih dobrovoljaca. On što je bitno je to da je struktura, u osnovi, bila horizontalna, a ne vertikalna. To je, verovatno, razlog iz kog Tužilaštvo nije optužilo gospodina Haradinaja za komandnu odgovornost prema članu 7.3 Statuta. U tom trenutku svoje istorije, OVK nije imala formalno efektivnu komandnu strukturu. Većina onih koji su se borili u sklopu OVK, bili su meštani, koji su se vraćali svom svakodnevnom životu kada nisu aktivno uključeni u borbe. Gospodin Haradinaj je zapravo bio komandant onima koji su odlučili da ga određenog dana slede i prate. Imajući na umu te činjenice, Tužilaštvo je bilo primorano da se oslanja na najbleđe moguće tvrdnje o udruženom zločinačkom poduhvatu, iznevši tvrdnje da bi gospodin

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

Haradinaj trebalo da bude odgovoran za dela svih naoružanih kosovskih Albanaca u području Dukađin/Dukagjin, i to od samog početka perioda koji je pokriven optužnicom, i to na osnovu toga da je on, valjda, bio učesnik u nekakvom implicitnom sporazumu da se poćine ratni zloćini, kako bi se održala i ostvarila kontrola nad teritorijom. Ćasni Sude, ne postoje nikakvi dokazi o postojanju nekog takvog sporazuma. Da bi Tužilaštvo moglo da iznese argumentaciju da je gospodin Haradinaj odgovoran za svako zlodelo koje je poćinjeno u području Dukađin/Dukagjin, između marta i septembra 1998. godina, to bi rasteglo koncept udruženog zloćinaćkog poduhvata na neodrživ naćin, ućinivši ga potpuno besmislenim. Nije postojala zloćinaćka zavera. Ciljevi OVK na zapadnom Kosovu su bili zašćita lokalnog stanovništva od srpske agresije, i borba za nezavisno, slobodno Kosovo. Kao što je gospođa glavni tužilac i sama rekla, njihova stremljenja su nešto što je sada priznala međunarodna zajednica. Pregovori o budućnosti Kosova su daleko napredovali. Predlog posebnog izaslanika UN za državnost pod nadzorom, nalazi se pred Savetom bezbednosti UN, a Kosovo je, ćini se, veoma blizu toga da postane nezavisno. Međutim, ćasni Sude, ovaj proces se odvija bez prisustva jednog od najefikasnijih politićara Kosova, ćoveka koji je bio doživljen kao ujedinjujući element i uzor za nade njegove nacije o nezavisnosti od Srbije. Źelim samo na poćetku da kaŹem nekoliko kratkih reći o samo Ramushu Haradinaju kao politićaru i vojniku. Kao predsednik Saveza za budućnost Kosova, gospodin Haradinaj je ušao u koalicionu vladu 2004. godine, sa Demokratskim savezom Kosova, na ćijem ćelu je bio pacifistićki predsednik Kosova, Ibrahim Rugova.

SUDIJA ORIE: Gospodine Emmerson, sećam se da je Tužilaštvo reklo da sadašnje politićke okolnosti i razvoj ne bi trebalo da budu u vezi sa ovim predmetom – usmerićemo se na materijal koji se tiće ovog predmeta, i zato se pitam koja je relevantnost toga o ćemu govorite. Źelim još da dodam da sam se bavio uvodnim govorima i literaturom, i to je jedna stvar koju sam više puta pronašao, mada to nije prevashodno tako u engleskom pravnom sistemu, ali gospodin Guy-Smith bi mogao da vam kaŹe – i ona se odnosi na to da ste vi rekli da su u pitanju laŹni svedoci. To je nešto što nije primereno za uvodnu reć.

ADVOKAT EMMERSON: U našoj praksi nije tako.

SUDIJA ORIE: Gospodin Guy-Smith potvrđuje. Vidite, tu imamo sklop nekoliko sistema, i postavlja se pitanje relevantnosti za gospodina Haradinaja, a posebno zbog toga što je gospodin Guy-Smith izrazio zabrinutost da će se drŹati politićki govori. Gospođa Del Ponte je, naravno, uzvratila da to nema veze sa politikom. Pretresno veće takođe smatra da je ovo predmet koji se tiće toga da li je optuŹeni odgovoran za taćke koje ga tereti optuŹnica. Molim da se ogranićite na to.

ADVOKAT EMMERSON: Ja samo Źelim da kaŹem zbog ćega mislim da je ovo o ćemu govorim relevantno, i biću veoma kratak. To je povezano sa stavom Ramusha Haradinaja prema pripadnicima nacionalnih manjina na Kosovu. To je jedno od pitanja kojima će Pretresno veće morati da se bavi. Jedna od karakteristićnih crta gospodina

Haradinaja, kao političkog vođe, jeste posvećenost zaštiti i integraciji nacionalnih manjina na Kosovu.

SUDIJA ORIE: Da, o tome će reći biti kasnije tokom suđenja.

ADVOKAT EMMERSON: Da, u kasnijim fazama suđenja, ali je neophodno da Pretresno veće sagleda celokupnu istoriju, da sagleda kontekst.

SUDIJA ORIE: Shvatili smo vašu poruku.

ADVOKAT EMMERSON: Mi bismo rekli, časni Sude, da je to crta koja je njega učinila najvećom pretnjom onima koji su se suprotstavljali nezavisnosti Kosova. Kao što vam je bez sumnje poznato, čim je podignuta optužnica protiv gospodina Haradinaja, on je odmah podneo ostavku na mesto predsednika vlade Kosova, otputovao je u Hag kako bi se predao, i u svom govoru, koji je izneo povodom svoje ostavke, on je podstakao vladu da se i dalje rukovodi načelima uzajamne tolerancije, poštovanja prema vladavini prava i podrške zajednicama nacionalnih manjina. Da li mogu samo da skrenem pažnju časnog Suda na jedan kratak izvod iz izveštaja koji je objavila Međunarodna krizna grupa. Citiram: „Gospodin Haradinaj je pokazao da ceni partnerstvo sa specijalnim izaslanikom Generalnog sekretara UN i komandantom međunarodnih trupa. Na taj način, on je omogućio da se zaštiti međunarodno prisustvo na Kosovu od moguće odmazde. On je, tokom susreta sa predstavnicima Srba i Bošnjaka, naglasio da neće biti napada na srpsku manjinu, a pre svega je naglasio i poslao poruku ljudima na terenu da ne izazivaju probleme. Ono što je od ključnog značaja je to da je poruka koju je Haradinaj slao od trenutka kada je podignuta optužnica – da narod treba da se usmeri na jednu širu sliku, i da ostane veran institucionalnom putu ka državnosti. Časni Sude, to je sve što sam želeo da kažem u ovoj fazi o Ramushu Haradinaju kao političaru. Da li sada mogu da se osvrnem na Ramusha Haradinaja kao vojnika? Gospodin Haradinaj se borio u jednom časnu ratu. Njegove mete su bili borci, a ne civili. Suočen sa nadmoćnom silom kombinovanih srpskih snaga, gospodin Haradinaj je nastojao da organizuje odbranu albanskog stanovništva u području oko Glođana/Gllogjan. Na primer, on je, zapravo, druge usmeravao sopstvenim primerom. On nikada nije očekivao da se dobrovoljci OVK bore u bitkama u kojima se on lično nije borio. On nije imao vremena za generale u foteljama, koji su želeli da budu političke vođe, ali su malo toga aktivno doprineli oružanoj borbi protiv Srba. U tom smislu, on je nesumnjivo bio čvrst, nezavistan i efikasan borac. Međutim, ciljanje srpskih civili, ili bilo kojih drugih civila, nikada nije bio jedan od vojnih ciljeva gospodina Haradinaja. On nikada nije naredio niti dopustio zlostavljanje zatvorenika. Takva vrsta nečasnog ponašanja je u suštinskoj suprotnosti sa načelima kojima se rukovodio Ramush Haradinaj, kako kao vojnik, tako i kao političar. Ukoliko mi dozvolite, ja bih sada želeo ukratko da iznesem, u glavnim crtama, političke i vojne činjenice na koje se odnosi ova optužnica, kako bih je postavio u odgovarajući kontekst. Kosovo je ispravno bilo opisivano kao kraj priče o sukobu u bivšoj Jugoslaviji. U drugoj polovini osamdesetih godina, srpsko rukovodstvo, na čelu sa Slobodanom Miloševićem, počelo je da pravi planove za stvaranje *Velike Srbije* – centralizovane srpske države koja bi obuhvatala područja Hrvatske i Bosne naseljene Srbima, čitavo

Kosovo, koje mnogi Srbi smatraju svojim kulturnim ognjištem i kolevkom Srpske pravoslavne crkve. Dvostruki ciljevi za Kosovo, što se tiče beogradskog režima, sastojali su se iz toga da se uvedu ustavne izmene koje bi ovoj pokrajini oduzele autonomni status, koji joj je po ustavu pripadao, kao i da se izmeni etnički sastav Kosova, putem politike diskriminacije, represije i, u krajnjem ishodu, etničkog čišćenja. Ovaj cilj je trebalo da bude postignut u tri faze – ukidanje autonomije koja je postojala prema ustavu bivše Jugoslavije; decenija represija albanskog stanovništva; i a kraju, 1998. godine, vojni napad na naoružani albanski otpor, koji je iskorišćen kao izgovor za napade na civilno albansko stanovništvo u celini, sa ciljem da se ono protera sa Kosova. Želeo bih, ako je moguće, da se kratko osvrnem na prvu fazu, a da zatim nešto detaljnije kažem o trećoj fazi. Krajem 1988. i početkom 1989. godine, srpska narodna skupština, unela je izmene u ustav SFRJ. Zapravo je oduzela autonomiju Kosovu. Organizovane su masovne demonstracije širom Kosova, a mnoge su bile nasilno ugušene od strane pripadnika srpskih specijalnih snaga. Došlo je do masovnih hapšenja, i čak 100 ljudi je ubijeno. Godinu dana kasnije, srpska narodna skupština je usvojila paket zakonodavnih mera, koje su imale za cilj da smanje prava albanske većine na Kosovu. Kosovski Albanci su udaljeni iz političkih i ekonomskih institucija...

[nedostaje audio zapis]

...bilo bi neophodno više dugih poglavlja. Svaki vid života na Kosovu je ugrožen. Proizvoljna hapšenja i policijsko nasilje postali su svakodnevna pojava. Naravno, srpski zakon ne dopušta da se ljudi prelaćuju u policijskom pritvoru, ali postoje mnogi ubedljivi iskazi o okrutnim prebijanjima pendrecima, korišćenjem elektro-šokova, koji su se primenjivali na genitalijama, itd. Postojala je jedna opšta strategija da se Albanci ubede da odu tako što su njihovi uslovi života postali nepodnošljivi. Tokom ove decenije represije, pojavio se jedan broj albanskih političkih partija. Demokratski savez Kosova je osnovan 1989. godine. Njim je predsedavao Ibrahim Rugova, i taj pokret se zalagao za mirno rešenje za pitanje Kosova putem dijaloga sa Beogradom. Narodni pokret Kosova, sa druge strane, zalagao se za rešenje koje bi se našlo aktivnijim sredstvima, uključujući, ako je to neophodno, i oružani otpor. Džepovi oružanog otpora su se pojavili, ali tek krajem 1997. godine.

SUDIJA ORIE: Izvinite, morate ipak malo da usporite, jer transkript zaostaje za vašim rečima.

ADVOKAT EMMERSON: Dopustiću im da me sustignu.

SUDIJA ORIE: Možete da nastavite.

ADVOKAT EMMERSON: Stigao sam do tačke kada sam rekao da je krajem 1997. godine OVK počela prvi put javno da se pojavljuje na Kosovu. U to vreme, predsednik Milošević i njegove pristalice, odlučili su da preduzmu sledeći korak u svom planu za Kosovo, tako što su uništili ona albanska sela za koja su smatrali da su žarište oružanog otpora srpskom režimu. Tako su početkom 1998. godine izdata naređenja da se ovaj plan

sprovede u delo, i da se srpsko civilno stanovništvo na Kosovu naoruža. Časni Sude, prvi srpski napadi su izvršeni krajem februara i početkom marta 1998. godine. Možda bi bilo od koristi da za trenutak pogledamo geografiju, i da označimo glavne gradove na Kosovu – imamo Prištinu/Prishtinë, glavni grad, Peć/Pejë na zapadu, Đakovicu/Gjakovë na južnom kraju područja Dukadžin, Klinu/Klinë, koja se nalazi na istočnom delu oblasti Dukadžin/Dukagjin, Prizren/Prizren na jugu, i Uroševac/Ferizaj na jugoistočnoj granici Kosova. 28. februara 1998. godine, srpske snage su započele napad na dva sela oblasti Drenice/Drenicë - Ćirez/Çirez i Likošane/Likoshan. Oni su, bez ikakvog prethodnog upozorenja, neselektivno pokrenuli napad i pucali na civili. Helikopteri, oklopna vojna vozila, minobacači i mitraljezi – korišćeni su prilikom napada. Do kraja dana, 26 Albanaca, uključujući i trudne žene, bilo je ubijeno. Na mnoge je pucano iz blizine, a najmanje 12 ljudi je usmrćeno po njihovom hapšenju. 5. marta, srpske snage su napale porodično imanje vođe OVK koji se zove Adem Jashari, i koje se nalazilo u Preakazu/Prekazi. Ovaj događaj je od velikog značaja za kosovske Albance. Specijalne snage policije su granatirale porodično imanje Jasharijevih, i tada su pobili sve preživjele osobe. Pobijeno je 58 ljudi, uključujući 18 žena i desetoro dece mlađe od 16 godina. Otprilike u isto vreme, pokrenut je napad na obližnje selo Lauša/Llaushë. Sve ukupno, više od 80 kosovskih Albanaca je izgubilo život u ovim brutalnim operacijama, uključujući žene, decu i starce. To je kontekst koji nam omogućava da shvatimo šta se dogodilo 24. marta, jer svega nekoliko nedelja posle ovih napada, srpske snage su 24. marta organizovale napad na porodično imanje Haradinajevih u Glodanu/Gllgojan. Muški pripadnici porodice Haradinaj su uzvratili vatru. Ovom prilikom, oni su uspeli da, uz pomoć paljbe, dovoljno pokriju žene i decu, kako bi im omogućili da pobjegnu. Zatim su uspeli da zadrže srpske snage, sve dok i sami nisu bili u tanju da pobjegnu pod plaštom tame. Gospodin Haradinaj je tada bio ozbiljno ranjen. Tokom dana se videlo kako srpske snage koriste teško naoružanje, uključujući i topove od 30 milimetara *Praga*, oklopna vozila i helikoptere. Mnogi ljudi su bili uhapšeni, i veliki delovi sela su bili uništeni, a srpske snage su ubile tri tinejdžera dok su stanovnici bežali u bezbednija područja. Na osnovu izveštaja koji postoje, srpske snage su koristile školsku decu kao živi štit, a jedan stariji par je bio granatiran u svojoj kući. Istovremeno je pokrenut i napad na okolna sela, uključujući i Rznić/Rzniq. Ova sela su praktično bila prazna, jer je civilnom stanovništvo u to vreme već bilo izbeglo. To su, zapravo, prve prekretnice u samoj optužnici. Međutim, ovo nisu, nipošto, jedini vojni napadi Srba na zapadnom Kosovu u to vreme. Od 24. marta pa na dalje, Glodane/Gllgojan i obližnja sela, bili su napadani gotovo stalno. Napadale su ih srpske snage stacionirane na uzvisini nekoliko kilometara južnije. Oko Uskrsa 1998. godine, tenkovska jedinica VJ napala je Dečane/Dečan, i uništila je velike delove grada. Usled ovih napada, mnogi ljudi, Srbi, Romi i Albanci, napustili su područje kako bi izbegli borbe. Časni Sude, najozbiljniji i najduži srpski napad, organizovan je tokom tri velike ofanzive između maja i septembra 1998. godine. To su glavne prekretnice u srpskoj kampanji na zapadom Kosovu, tokom perioda na koji se odnosi ova optužnica. Do prve ofanzive je došlo krajem maja. Druga ofanziva je počela krajem jula i početkom avgusta, a treća ofanziva početkom septembra. Rekao bih nekoliko reči, ako mi dopustite, o svakoj od ovih ofanziva, jer su one od ključnog značaja za razumevanje vojnih ciljeva OVK u području Dukadžin/Dukagjin. Osim toga, one su takođe od ključnog značaja i za valjano ocenjivanje argumenata

Tužilaštva o tome šta se događalo na terenu. U drugoj polovini maja, pokrenuta je srpska ofanziva u području Dukadin/Dukagjin. Posle većeg broja razornih napada na gradove i sela u blizini albanske granice, srpske snage su napale selo Grabanicu/Grabanicë 19. i 20. maja. Tom prilikom je poginuo veliki broj civila, a najveći deo lokalnog stanovništva je morao da pobegne iz te oblasti. 25. maja, specijalne srpske snage su napale selo Ljubenić/Lubeniq i Streoce/Strelc. Spaljene su brojne zgrade, a 11 stanovnika je ubijeno. 28. maja, srpske snage su napredovale jugozapadno od Peći/Pejë, i pokrenule su napade u području oko Vranovca/Vranoc i Barana/Baran. Došlo je do istovremenih napada, govorim o 28. maju, a to je značajno za ovu optužnicu – dakle, došlo je do istovremenih napada u Juniku/Junik, Crnom Bregu/Carabreg, Prilepu/Prelep, Istiniću/Isniq, i u Rastavici/Rastavicë. U svim ovim napadima, u svakom slučaju je zapravo sleđen isti obrazac. Najpre bi se sela opkolila teškom artiljerijom i oklopnim vozilima. Potom bi nastupila razorna faza granatiranja, a zatim bi zloglasne paravojne policijske snage ulazile u područje, peške. Oni bi pucali u sve preživjele koji bi zaostali, pljačkali bi albansku imovinu, ubijali bi stoku, i palili bi sve zgrade – bilo kakve zgrade, škole, stogove sena. Ovo su eufemistički nazivali operacijama čišćenja. U mnogim slučajevima, sela su jednostavno bila srađivana sa zemljom. Vi ćete u odgovarajućem trenutku čuti i iskaze u vezi sa tim. Ove srpske operacije, neumitno je karakterisala upotreba neselektivne i prekomerne sile. Nije se pravila nikakva razlika između boraca i civila. Časni Sude, tokom čitavog ovog perioda, srpske snage su neprekidno vršile pritisak na sela u okolini Glođana/Gllogjan, i to jeste od značaja kada je reč o oceni glavne teze Tužilaštva u vezi sa kontrolom OVK nad ovom teritorijom. Srbi su redovno vršili granatiranja, sa povoljnih položaja i uzvisina južno od sela, i njima su podršku pružali pripadnici paravojsnih policijskih snaga, koji su prodirali na terenu. Ljudi koji su odgovorni za mnoge od ovih napada, general Božidar Delić i general Dragan Živanović, su svedoci koje Tužilaštvo namerava da pozove da svedoče. Časni Sude, druga velika srpska ofanziva počela je u čitavom području krajem jula i početkom avgusta. Sela koja su napadnuta u ovoj fazi kampanje, uključivala su Junik/Junik, Rastavicu/Rastavicë i Prilep/Prelep. 2. avgusta, srpske snage su prodrle u Jablanicu/Jabllanicë. Gramočelj/Gramacel je pregažen 8. avgusta, a sela Šaptelj/Shaptej i Rastavica/Rastavicë su pala pod vlast srpskih snaga 9. avgusta. Srpske snage su zatim krenule prema Glođanu/Gllogjan i Istiniću/Isniq. To su gradovi i sela koja su od ključnog značaja za ovu optužnicu, i preuzela su kontrolu nad ovim mestima 12. avgusta. Časni Sude, jedna TV ekipa BBC-a je bila u Glođanu/Gllogjan i Rzniću/Rzniq u to vreme, kada su srpske snage preuzele kontrolu nad tim područjem, i snimili su srpski napad. Ono što ćete sada videti, časni Sude, su živopisni snimci onoga što se desilo na terenu. To je jedan kratak film. Saslušaćete ga preko nakala broj 4.

(video snimak)

(kraj video simka)

Fond za humanitarno pravo
dokumentovanje i pamćenje

ADVOKAT EMMERSON: Časni Sude, kao što ovaj video snimak pokazuje, najveći broj civila iz Glođana/Gllogjan i Rznića/Rzniq je otišao iz tog područja. Oterana je bila i OVK, i celokupno područje, uključujući i područje oko jezera Radonjić, ostalo je pod isključivom kontrolom pripadnika srpskih paravojnih snaga. U vreme kada su meštani počeli da se vraćaju u svoje kuće u Glođanu/Gllogjan dve nedelja kasnije, srpske snage su se već bile povukle. Poslednja od većih srpskih ofanziva, koja se odigrala tokom vremenskog perioda koji pokriva optužnica, započeta je svega nekoliko nedelja kasnije, početkom septembra. U to vreme, srpske snaga, uključujući i VJ i pripadnike paravojnih jedinica, otpočele su koordinisani napad na etnička albanska sela širom Kosova. U okviru te ofanzive 3. septembra, srpske snaga su ponovo napale Glođane/Gllogjan. One su prišle iz pravca Grabovca/Grabovc, išli su ka istoku, iz Peći/Pejë i Crnog Brega/Carabreg ka zapadu. Oni su ostavili jedan koridor, kao što je bilo uobičajeno, kako bi time pozvali civile da beže ka albanskoj granici. Mnoga sela u tom području su pretrpela teška razaranja, a srpske snage su, za šta Tužilaštvo ima dokaze, su nedelju dana kasnije još uvek palile albansku imovinu. Želeo bih da sada govorim o nastanku oružanog pokreta otpora kosovskih Albanaca. Oslobodilačka vojska Kosova, OVK, obrazovana je 1994. godine, iako njeno postojanje nije na Kosovu bilo opšte poznato sve do 1997. godine. Od samog početka, OVK je bila zabranjena organizacija, i delovala je u ilegali. Između 1994. i 1997. godine, pripadnici OVK i drugi naoružani borci, izvršili su relativno mali broj sporadičnih oružanih napada na srpske snage. Gospodin Haradinaj je živio izvan Kosova u tom periodu, i prevashodno je bio u Švajcarskoj. On je otišao sa Kosova 1991. godine, i, premda je tajno više puta posećivao Kosovo tokom tog perioda, on se nije vratio da živi na Kosovu sve do kraja februara i početka marta. U to vreme, a ovo je veoma važno kako bi se razumela teza Tužilaštva – OVK nije imala zvaničnu ili organizovanu vojnu strukturu. Ona se prevashodno sastojala od malih džepova otpora u različitim delovima Kosova. U svojoj uvodnoj reči, gospodin Re je rako da je, kada se gospodin Haradinaj vratio na Kosovo, on odmah bio imenovan na položaj komandanta zone Dukađin/Dukagjin, i da je bio član Glavnog štaba OVK. Ako mi dopustite da kažem, to pokazuje da samo Tužilaštvo ne poznaje dovoljno dobro svoje sopstvene dokaze. Zona Dukađin/Dukagjin u to vreme uopšte nje postojala, niti je gospodin Haradinaj tada, ili bilo kada, bio član Glavnog štaba OVK. Ali, časni Sude, kao odgovor na te napade u Ćirez/Çirez, Likošanu/Likoshan i Prekazu/Prekazi, a zatim i u Glođanima/Gllogjan, počele su da se obrazuju rudimentarne grupice meštana, koje su pružale otpor. Oni su prevashodno bili povremeni dobrovoljci, koji su imali veoma malu, ili nikakvu vojnu obuku. Vladala je nestašica oružja i uniformi, i oni su nastojali da ih pribave iz Albanije. U početku, te odbrambene grupice meštana su delovale nezavisno. Ali, krajem maja, pokušano je da se izvrši neka koordinacija između njih, i obrazuje jedinstvena komandna struktura. Na sastanku koji je sazvaio gospodin Ramush Haradinaj u Glođanu/Gllogjan poslednje nedelje maja, obrazovan je regionalni štab za to područje. Uspostavljeno je više pod-zona, i svaka je imala vlastitog komandanta. U to vreme, gospodin Haradinaj je bio komandant pod-zone koja je postojala oko Glođana/Gllogjan. Druge zone, drugi centri koji su postojali tada, u vreme kada je održan sastanak krajem maja, bile su u Rzniću/Rzniq, na čijem čelu je bio komandant koji se zvao Shemsedin Cekaj, zatim u Dašinovcu/Dashinovec, i tu je postojao komandant po imenu Rustem Tetaj, i Istinić/Isniq, nešto severnije, i ta pod-zona je bila pod zajedničkom komandom

dvojice ljudi, Gani Gjukaja i Skendera Rexhahemetaj. Važno je naglasiti da u tim područjima OVK nije imala isključivu kontrolu nad teritorijom. Situacija se neprekidno menjala. OVK i pripadnici paravojne policije su redovno dolazili u sukobe. Ta područja pod-zona su zapravo bili džepovi gde su bile koncentrisane snage naoružanih Albanaca koji su pružali otpor, i koji su bili lojalni OVK. Važno je takođe ukazati na to da ta sela, koja su se ujedinila krajem maja, nisu obuhvatala sela koja su kasnije postala poznata kao operativna zona Dukađin/Dukagjin. Na primer, tu nije bila uključena i baza OVK u Jablanici/Jabllanicë. Međutim, oko mesec dana kasnije, znači, idemo dalje ka 23. junu, doneta je odluka da se obrazuje jedinstvena zona u Dukađinu/Dukagjin, koja je obuhvatala Jablanicu/Jabllanicë, na istoku, i Junik/Junik na zapadu. Taj proces je imao za posledicu to da je obrazovano šire područje koje se zvalo operativna zona Dukađin/Dukagjin. Znači, ona je nastala 23. juna, i gospodin Re vam je, premda nakratko, pokazao zapisnik sa sastanka na kom je obrazovana ta zona. Ramush Haradinaj je izabran od strane oni koji su bili prisutni na tom sastanku, na položaj komandant zone, a Lahi Brahimaj je izabran za njegovog rešenika. Međutim, časni Sude, unutar te strukture, a vidimo iz toga kako su se stvari da su lokalni komandanti zadržali značajan nivo autonomije i nezavisnosti. Postojale su radio-veze, komunikacija i koordinacija, ali je to bilo prilično rudimentarne prirode. Lokalne seoske grupe i komandant su često spontano reagovali na događaje koji su se odvijali u njihovom području, a da pri tome nisu čekali da dobiju naređenja iz centralne komande. To je važilo ne samo za odbrambene akcije, koje su imale za cilj da odbrane civilno stanovništvo od nekog srpskog vojnog napada, ili napada srpskih paravojnih snaga, već i kada je reč o ofanzivnim operacijama protiv srpskih snaga. Postojao je veliki nivo autonomije na lokalnom nivou. Časni Sude, ukratko rečeno, to su suštinske vojne činjenice koje su relevantne za ovu optužnicu. Dopustite mi da se sada osvrnem na detaljnije optužbe protiv gospodina Haradinaja. Samo ću prvo dati jedan opšti pregled. Od 37 tačaka optužnice Ramush Haradinaj, kao se tvrdi, je bio prisutan ili je učestvovao u ukupno pet incidenata za koje se tereti. Te optužbe mi potpuno poričemo. Kada je reč o preostale 32 tačke optužnice, teza Tužilaštva protiv gospodina Haradinaja se isključivo zasniva na optužbi da udruženi zločinački poduhvat sa ostalim optuženima i drugim licima. Mi, časni Sude, kažemo da nema verodostojnih dokaza da je gospodin Haradinaj, delovao zajedno sa ostalim optuženim osobama u ovom predmetu, ili sa drugim licima koja su navedena kao učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, do kojeg je, navodno, došlo, a sa svrhom ostvarenja zajedničkog kriminalnog cilja. Kada je pogledamo izbliza, teza Tužilaštva u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom, svodi se na dve suštinske tvrdnje, i mi tvrdimo da su obe te tvrdnje suštinski netačne. Prva tvrdnja je da je tokom vremenskog perioda koji pokriva optužnica, OVK, pod vođstvom Ramusha Haradinaja, imala isključivu kontrolu nad područjem istočno od puta Peć/Pejë – Đakovica/Gjakovë, i to područje Tužilaštvo zove područje potpune kontrole. Zato je važno da shvatimo kakva je bila realnost vojnog angažovanja na terenu. Druga tvrdnja na kojoj se zasniva optužba o udruženom zločinačkom poduhvatu, potiče iz prve. Tužilaštvo tvrdi da OVK u Dukađinu/Dukagjin, a time je impliciran i gospodin Ramush Haradinaj, mora biti odgovorna za smrt 31 osobe, čiji su ostaci pronađeni u kanalu Radonjičkog jezera. Ti posmrtni ostaci su pronađeni u takozvanom području potpune kontrole. Prva od ovih tvrdnji je nekonzistentna sa činjenicama, časni Sude. Tvrdnja da

je OVK imala potpunu kontrolu nad tim relevantnim područjem, što isključuje sve srpske snage - je nešto što ne može da prođe. Tri glavne srpske ofanzive koje sam istakao obuhvataju, svaka pojedinačno, napade srpskih snaga na razna sela, uključujući i sela koja su unutar te zone ili područja takozvane potpune kontrole. Ali, osim tih većih ofanziva, postoje nesporni dokazi da su srpske snage, uključujući i specijalne jedinice, dejstvovala unutar tog područja, a u nekim slučajevima su dejstvovala neposredno pored Radonjičkog jezera. Časni Sude, kako bismo shvatili, geografski gledano, to područje, moramo da pogledamo jedan snimak kanala i jezera iz vazduha. Idemo od Rznića/Rzniq duž kanala, duž tog područja uz kanal. Na ovoj slici, časni sude, vidite da je Istinić/Isniq sa desne strane na ekranu, a plava linija pokazuje kuda ide kanal. Dakle, kanal ide jugozapadno ka jezeru. Vidite da Glođane/Glllogjan upravo nestaje sa desne strane. Sada prilazimo poljoprivrednom dobru *Ekonomija*, i idemo ka jezeru. Časni Sude, molim vas da imate na umu ova dva zemljana puta, koji su pored kanala, i koji idu ka području jezera. Časni Sude, na osnovu tadašnjih podataka je jasno da su srpske snage, uključujući i paravojne snage, bile stacionirane u više mesta u neposrednoj blizini jezera, od aprila 1998. godine na dalje, i tokom celokupnog vremenskog perioda optužnice. Izvodile operacije sa tih položaja, i bile su na povoljnim položajima i uzvišicama, svega nekoliko kilometara od Glođana/Gllgojan. Istočno od jezera, srpske snage su bile u Crmljanu/Cěrmjanu, na zapadnoj strani su bile stacionirane u Biteškoj i Babločkoj Suki/Suka Bitesh i Baballoq. Ova brda imaju različite nazive na srpskom i albanskom jeziku, ali su to sve nazivi koje možete da vidite na kartama koje imate. Ovo vam daje predstavu o tome kakav su vidik imale srpske snage sa Crmljanske Suke/Suka Cěrmjan, Glođana/Glllogjan i Rznića/Rzniq. Časni Sude, sada ćemo pogledati područje koje je malo više na zapadu. Vidimo pogled sa južne obale Radonjičkog jezera. Biteška Suka/Suka Bitesh je u centru slike, a sledeća fotografija pokazuje pogled iz Biteške Suke/Suka Bitesh. Sledeći snimak pokazuje vidik iz Babločke Suke/Suka Baballoq. Dakle, ovo vam grubo ukazuje na to da su Glođani/Glllogjan na podjednako udaljenosti od Biteške Suke/Suka Bitesh i kanala. Važno je da ukažem na to da je svako od ovih brda manje od četiri kilometra udaljeno od Glođana/Glllogjan. Najbliže je udaljeno otprilike nekih tri kilometra. Dakle, ono što je u srži teze Tužilaštva, tvrdnja da je OVK imala potpunu kontrolu nad područjem istočno od puta Peć/Pejë – Đakovica/Gjakovë, isključujući sve srpske snage – ta teza je apsolutno netačna. Ovaj poslednji snimak pokazuje vidik sa severne strane kanala. Pogled je usmeren ka jugu, ka poljoprivrednom dobru *Ekonomija*. Vide se dva brda na kom su bile srpske snage. Glođani/Gllgojan su sa desne strane slike. Časni Sude, želeo bih da vam skrenem pažnju na trenutak na plavu liniju koja ide duž kanala. Videćete jedno mesto na kom ta linija postaje plava. Tu je, otprilike, mesto gde su srpske vlasti zabeležile da su pronađeni posmrtni ostaci ljudi u septembru 1998. godine. Tako dolazimo do drugog kraka teze Tužilaštva u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom. U tom području su, početkom septembra, pronađeni posmrtni ostaci ukupno 31 osobe od strane srpskog forenzičkog tima. Opšte je poznata stvar da su ti pojedinci umrli na različite dane, u periodu od šest meseci, i da otkriće njihovih ostataka ne podrazumeva nikakvo masovno ubistvo, ili kolektivno pogubljenje. Tužilaštvo pokušava da iznese argumente da su svi ti ostaci, koji su pronađeni uz područje kanala, nužno žrtve zločina koje je izvršila OVK. To je pretežno zato što su pronađeni u takozvanoj zono potpune kontrole. Mi tvrdimo da je takav

pristup u suštini pogrešno zamišljen. Važno je naglasiti da je od 31 kompleta ostataka koji su pronađeni u tom području, 8 njih neidentifikovano, i da ima još 10 kompleta ostataka koji su identifikovani na osnovu DNK, ali za koje ne postoje dokazi o okolnostima njihove smrti. Izvinjavam se, mislim daje došlo do greške u transkriptu – postoji 8 neidentifikovanih kompleta. Kada je reč o tim neidentifikovanim ostacima i ostacima za koje se ne znaju kome se mogu pripisati, nema dokaza koji bi pokazali da su te osobe ubili članovi OVK, a kamoli da se radilo o ratnim zločinima. Jednostavno, činjenica je da se ne zna kako su te osobe umrle, niti ko ih je ubio. Pored tih 20 kompleta ostataka, imamo još četiri kompleta ostataka za koje još uvek nije izvršena DNK analiza. Kao što smo objasnili u našem pred-pretresnom podnesku, takozvane tradicionalne metode identifikacije koje su koristili srpski forenzički timovi, recimo preko odeće, kada su bili upoređeni sa rezultatima obdukcije – pokazali su da postoji greška u 50 posto slučajeva identifikovanih činjenica u vezi sa ovim predmetom. Zbog toga mi tvrdimo da ne postoji dovoljno osnova za identifikaciju. U odsustvu DNK dokaza, nema sigurnog, čvrstog temelja za utvrđivanje identiteta tih osoba. Ako ne možemo da utvrdimo to, onda ne možemo ni da utvrdimo okolnosti njihove smrti. Sada ću sve to spojiti. Naš stav je ovakav – od 31 kompleta ostataka koje su registrovali pripadnici srpskog forenzičkog tima, imamo devet pojedinaca koji su identifikovani na temelju DNK analize, u vezi sa kojima Tužilaštvo ima nameru da izvodi dokaze, tvrdeći da je OVK odgovorna za njihovu smrt na ovaj ili onaj način. U osnovi, u brojnim slučajevima, radi se o dokazima o tome da su oni bili zarobljeni. Ja sada nemam nameru to da komentarišem, ali važno je pomenuti, u ovoj ranoj fazi suđenja, u ime Odbrane gospodina Haradinaja, da su tih devet pojedinaca, zapravo žrtve pet tačaka navedenih u optužnici, pri čemu se ni u jednoj od njih ne tvrdi da je gospodin Haradinaj bio direktan učesnik. Međutim, greške u argumentaciji Tužilaštva u odnosu na kanal nisu samo ove koje smo sada naveli. Postoje razlozi da se dovede u pitanje integritet cele operacije koju su Srbi izvodili kada su pronalazili ta tela, i tokom suđenja ćemo to morati detaljnije da ispitamo. Postoji čitav niz indikacija, koje ukazuju na to da su ta takozvana mesta zločina bila manipulirana ili izmenjena u propagandne svrhe. Postoje pitanja koja se odnose ne samo na područje kanal, već i na ovih šest dodatnih ostataka, koji su navodno pronađeni otprilike u isto vreme na obližnjoj *Ekonomiji*. Gospodin Re nije pominjao ih šest osoba, i to sa dobrim razlogom – one nisu uključene u optužnicu. To je zato što Tužilaštvo sada prihvata da su njih, te ostatke, najverovatnije, ali u svakom slučaju moguće – ubile srpske snage. Porodice tri te žrtve, rekle su Tužilaštvu da su svoje rođake poslednji put videle žive u rukama srpskih snaga. Svih šest žrtava su bili Albanci, i svi su porodično bili vezani za ovaj kraj, a jedan od njih je bio u srodstvu sa porodicom Jashari, koja je nastradala u Prekazu/Prekazi početkom marta. Međutim, uklanjanje tih navoda iz optužnice ne znači da su tih šest tela irelevantna za ovaj predmet. Te ostatke je neko namerno ostavio kod *Ekonomije*. Zvanične tvrdnje srpskih vlasti, koje uključuju i ove tvrdnje iz forenzičkog materijala koji ćete ovde videti, su da su te osobe bile žrtve OVK, a mi tvrdimo da je su oni nastojali da manipulacijom dokazima uklone odgovornost srpskih snaga, kako bi se lažno implicirala OVK. Ako se to stvarno dogodilo, to ne bi bila jedina takva situacija, u kojoj su srpske snage umešane u falsifikovanje dokaza i prenošenje tela. U predmetu Milutinović, na primer, Tužilaštvo je samo iznelo tvrdnju da su srpske snage uklanjale i prevozile tela žrtava, kosovskih Albanaca, kako bi izbegle odgovornost za zločin.

Tužilaštvo takođe navodi da su srpskim snagama bile izdate naredbe da sa sobom nose kinesku municiju, kako bi na lažan način implicirali OVK u zločine koje su počinile specijalne snage Srbije. To, takođe, ima uticaja na ovaj predmet. Prisutnost kineske municije u području Radonjičkog jezera je nešto što su srpske vlasti, ali i Tužilaštvo, posebno naglasili u svom pred-pretresnom podnesku, kao dokaz odgovornosti OVK. Srpske vlasti su, korektno, ukazivale na tu kinesku municiju kada su predočavali svoj nalaz medijima i predstavnicima međunarodne zajednice. Časni Sude, mi tvrdimo da je nemoguće izvući čvrste zaključke na temelju lokacije na kojoj su pronađeni, navodno, ljudski ostaci, od starne srpskih vlasti koje su bile uključene u tu operaciju. Fotografija koja vam je pokazana, na kojoj su označene lokacije, a to vidite na dnu, to je nešto što je Tužilaštvo napravilo na osnovu zapisnika svedočenja koje su dali oni koji su direktno bili uključeni u tu operaciju ekshumacije, koja je rezultirala tvrdnjom da su šest osoba na *Ekonomiji* žrtve OVK, i da je to nužan zaključak. To nije slučaj, kao što bi neko mogao da stekne utisak, da je reč o analizi koja je napravljena nepristrasno, nezavisno, i od strane međunarodnih forenzičara. Dakle, časni Sude, kada imamo dokaze da je došlo do manipulacije i fabrikacije materijala na licu mesta, onda se ne može sa sigurnošću reći da je dokazni materijal sa lica mesta nešto u šta možemo da se pouzdamo. Sada bih želeo da se pozabavim zločinima protiv čovečnosti. Odbrana se tu u velikoj meri oslanja na nalaze Pretresnog veća u predmetu Limaj. U tom predmetu, Pretresno veće je utvrdilo da dokazni materijal ne ukazuje na to, a kamoli da utvrđuje, da je OVK sprovodila politiku ciljana civila, bilo Srba, ili nekih drugih civila sa Kosova.

SUDIJA ORIE: Dozvolite mi samo da vas pitam jednu stvar, gospodine Emmerson. Kada govorite o nalazu Pretresnog veća, a posebno kada imamo na umu da je to još uvek u žalbenoj fazi, ja pretpostavljam da ćete, pre ili kasnije, a verovatno ćete razgovarati o tome i sa gospodinom Reom, zatražiti da se to primi k'znanju, a tek onda to može biti kvalifikovano na taj način. Da li treba da shvatimo da je ovo vaša molba u tom smislu, ili, uz dužno poštovanje nalaza drugih Pretresnih veća, i ja svakako ne mogu da kažem da je to irelevantno, ali to nije urađeno na temelju materijala koji mi imamo pred sobom.

ADVOKAT EMMERSON: Naravno. Četiri stvari koje se bave upravo ovim pitanjem. Prvo – nalaz u predmetu Limaj nije ograničen na neko konkretno područje Kosova. To se odnosilo na celo Kosovo. Kao drugo, glavni dokazni materijal na koji se Tužilaštvo oslanja u ovom slučaju, takođe je bio i pred Pretresnim većem u predmetu Limaj. To Pretresno veće je već čulo iskaze vezane za pronalaženje ljudskih ostataka u oblasti Radonjičkog jezera, kao i o navodnom zlostavljanju zatvorenika u Jablanici/Jabllanicë. Treće – u pravu ste kada kažete da je u toku žalbeni postupak, ali Tužilaštvo nije uložilo žalbu na taj element u predmetu Limaj. I, kao četvrto – Tužilaštvo nije pokušalo ni na koji način, ni u pred-pretresnom podnesku, ni u uvodnoj reči, da objasni kako se nalazi iz predmeta mogu razlikovati od onih u ovom predmetu. Mi tvrdimo, a to je odgovor na vaše pitanje, da su zaključci koje je donelo Pretresno veće u predmetu Limaj – sada, dali su oni obavezujući, to nije bitno - ali da su oni tačni, to potvrđuje i dokazni materijal koji ćemo ovde izvoditi. Tačke iz optužnice navode da je došlo do smrti ukupno 12 Srba u području zone Dukagjin/Dukagjin u period od, otprilike, šest meseci. Dakle, 12 Srba tokom šest meseci u čitavom području. Što se tiče šest osoba, nema nikakvi dokaza koji

bi ukazivali na okolnosti njihove smrti, što znači da se radi o nagađanju. Zapravo, radi se o šest srpskih pojedinaca u optužnici u vezi sa kojima Tužilaštvo ima nameru da izvodi dokaze, za koje može da tvrdi da postoji direktna odgovornost OVK na ovaj ili na onaj način. Poslednja glavna tema kojom želim da se bavim, a to će biti kratko, jeste datum za koji možemo da kažemo da označava početak oružanog sukoba na Kosovu. To je, naravno, pitanje jurisdikcije, što može da ima uticaja na one tačke optužnice koje obuhvataju dela koja su se dogodila u prvim mesecima perioda optužnice. Dovoljno je da u ovoj fazi kažem da je u presudi u predmetu Limaj Pretresno veće reklo da bi operativni datum bio negde krajem maja. To je bio datum koji je izneo veštak Tužilaštva, kada je iznosio svoje dokaze u tom predmetu. Naravno, Tužilaštvo je to koje mora da dokaže da je u periodu obuhvaćenom ovom optužnicom postojao unutrašnji oružani sukob. Polemika, retorika, pa čak i komentari međunarodnih grupa za ljudska prava o tome dal i je postojao oružani sukob, jesu nešto što je od marginalnog značaja. Pretresno veće je to koje to mora da proceni na temelju dokaznog materijala. Argumentacija Odbrane je jasno iznesena u našem pred-pretresnom podnesku, i biće dalje razvijena u kasnijoj fazi izvođenja dokaza. U zaključku bih želeo da kažem sledeće. Za narod Kosova, sukob 1998. i 1999. godine, predstavljao je jedno brutalno iskustvo koje ih je potpuno nadvladalo. Prema nekim procenama, 12,000 ljudi je poginulo, 120,000 kućaj je uništeno, brojne žene su silovane od strane srpskih snaga, a, u jednom trenutku, od dva miliona stanovnika, milion ih je bilo proterano. Tokom 1998. godine, OVK u zoni Dukadin/Dukagjin je bila suočena sa najokrutnijim i najbezobzirnijim snagama srpskog režima. Za OVK, i za Ramusha Haradinaja, život je zavisio od toga da se svakog sata, svakog dana, donese prava odluka. Kao što je novinar *BBC*-a, kog smo ranije slušali, rekao, oni su se oborili da odbrane svoja sela i zajednice, i za njih je to bila borba za opstanak. Ljudi zapadnog Kosova ne bi podržavali OVK, hranili ih, pružali im sklonište i lečili ih, da su se oni ponašali na način na koji Tužilaštvo tvrdi da jesu. Časni Sude, nije bilo nikakvog dogovora ili sporazuma da se počine ratni zločini. Nije bilo dogovora da se progone i ubijaju civili, niti da se zatvorenici zlostavljaju. Ramush Haradinaj nije ratni zločinac. Optužbe protiv njega su potpuno neosnovane, a odluka Tužilaštva da ga optuži je nepravedna.

SUDIJA ORIE: Hvala, gospodine Emmerson. Pošto niko od ostalih zastupnika Odbrane nije najavio da ima nameru da održi uvodno izlaganje, i pošto niko od optuženih ne želi da zatraži dozvolu da da izjavu koja nije pod zakletvom, u skladu sa Pravilom 84 bis, ovim je sada završeno iznošenje uvodnih reči. Imamo nekoliko praktičnih, tehničkih pitanja o kojima bih želeo da sada razgovaramo. Nekima od njih ćemo morati da se bavimo na privatnoj sednici. Međutim, što se tiče prve stvari, njom možemo da se bavimo na javnoj sednici. Reč je o sledećem. Danas su pokazani neki video snimci. Video snimak koje je pustilo Tužilaštvo je bio bez zvuka, bez bilo kakvog izgovorenog teksta, ako se ne varam, gospodine Re. Taj snimak se razlikovao od ovog snimka u kom smo imali komentar na engleskom jeziku, koji, u ovom trenutku, nije ušao u zapisnik. To, najverovatnije, nije ušlo ni u francuski transkript. Zato moramo da pronademo rešenje za taj problem. Predlažem stranama, kako bismo imali što je moguće kompletniji zapisnik, da video snimke u buduće kriste na sledeći način. Strane bi trebalo da daju prevodiocima, odnosno kabinama u kojima se nalaze prevodioci, transkripte onoga što je

izgovoreno u originalu, što će zatim biti pročitano iz kabine, kako bi moglo da uđe u transkript na engleskom jeziku. Često se dešava da taj tekst koji je izgovoren, ukoliko se ne čita, iako je transkribovan, bude tako brz da ga nije moguće prevoditi, pa ga zato nije moguće naći u francuskom transkriptu, pošto ga je nemoguće prevesti. Rešenje za to bi bilo da neko od prevodilaca čita transkript koji su dale strane, proveravajući time da li je ono što jedan prevodilac čita identično onome što drugi prevodilac čuje, a da onda drugi prevodilac prevodi tekst iz transkripta, jer postoji velika mogućnost da sam prevodilac neće biti u stanju da prati brzinu izgovorenih reči. Time ćemo garantovati da imamo kompletan transkript i na engleskom i na francuskom jeziku, i da onda, radeći na osnovu takvog transkripta, možemo da proverimo da li sam transkript predstavlja odraz originalno izgovorenih reči. To je jedan predlog, i stranama i prevodiocima u kabinama. Mi smo se koristili isto tehnikom u jednom drugom predmetu, u kom sam bio predsedavajući sudija. To je dodatan teret, ali je ipak funkcionisalo, in a taj način smo izbegli brojne greške. Gospodine Emmerson, ja se sećam da ste vi rekli, kada je vidio snima uvršten u spis, tj. kada ste ga predočavali, da treba da stavimo slušalice, kako bismo bili u stanju da pratimo tekst. Sigurno se sećate da je na nedavno održanom sastanku bilo zatraženo da svi uvek nose slušalice, kako biste mogli da čujete eventualne komentare prevodilaca, poput „usporite, molim”, i slično. Zbog toga podsećam sve da učine, a ne on što ste vi rekli, da se slušalice stavljaju samo onda kada je neophodno da bi se čulo ono što je na snimku. To su, dakle, bila ta tehnička pitanja, koja smo mogli da rešimo na javnoj sednici. Sada, pre nego što se razidem, zamoliću da na kratko pređemo na privatnu sednicu.

(privatna sednica)

sekretar: Časni Sude, ponovo smo na javnoj sednici.

SUDIJA ORIE: Hvala, gospođo sekretar. Pretresno veće je svesno, gospodine Re, da smo vas malo požurivali, i, da smo vam ostavili još sedam minuta, to možda smanjilo pritisak pod kojim ste bili kada ste završavali svoje uvodno izlaganje, ali to je realnost i stvari tako izgledaju. Osim ukoliko nema nekih drugih pitanja u vezi sa postupkom koji treba postaviti sada... Gospodine Guy-Smith?

ADVOKAT GUY-SMITH: Da, mislim da bih mogao da budem od izvesne pomoći, jer se postavilo pitanje u vezi sa jezikom koji je korišćen u nečemu što sam čitao kada je Tužilaštvo pokazivalo neki materijal na grafoskopu. Postojala je informacija da je taj materijal pokazalo Tužilaštvo, ali smo možda bismo mogli da dobijemo čitav fajl prezentacije koju je Tužilaštvo koristila u svojoj uvodnoj reči. To bi moglo da bude korisno. Tako bismo, takođe, imali i pun zapisnik o tome.

SUDIJA ORIE: Izvolite, gospodine Re.

TUŽILAC RE: Postoji vrlo jednostavno objašnjenje za ovo. Dokument koji je bio prikazan je nezvanični prevod. Ja sam čitao sa nacrtu prevoda, ali neće biti problema kada ovaj prevod bude završen.

SUDIJA ORIE: Gospodin Guy-Smith je tražio da zapisnik bude potpun. Da li biste mogli da predate sve ono što ste koristili Odbrani? Mislim da to neće biti suviše teško. Da li ima drugih pitanja? Ukoliko nema, onda prekidamo zasedanje do sutra, u 14:15 h. Nećemo biti u istoj sudnici, već ćemo biti u sudnici broj II, u 14:15 h. Tada ćemo saslušati svedoka, i pozabavićemo se nekim proceduralnim pitanjima tokom sledećeg zasedanja.

Sednica je završena u 18:55 h.

Nastavlja se u utorak, 6. marta 2007. godine, u 14:15 h.

Fond za humanitarno pravo

